

КАЮТА ПОЛІТРУКА ПАСТУХОВА

ЕВГ. РАТНЕР

Іноді, коли Пастухову треба терміново проробити якийсь матеріал, а чи просто йому надокучить вічний гамір і тіснота в каюті, він говорить тихо, прощіджуючи суворість крізь посмішку:

— Чи не пішли б ви, товариші...

Хлопці посміхаються, немов бажають виправдати політрука: „Що ж, ми сами розуміємо, інколи хочеться і на самоті побути“, — і по одному змиваються з каюти.

Тоді Пастухов зідхає, чомусь голосно сміється, знімає китель і провадить у каюті „аврал“.

— А тепер попрацюємо, — каже Пастухов і сідає до столу. Пастухову треба працювати багато, бо багато вимагають від нього ці прекрасні хлопці, зібрані з усієї країни і наче підігнані під стандарт безкозирок і форменок. Та знає політрук, які різні голови під цими безкозирками, які різні думки і почуття в цих головах.

Багато треба працювати політруків над книжками і ще більше треба працювати йому над людьми. Бо людину не підгониш, як задачу, під математичну формулу.

У хвилини тиші, коли Пастухов сам залишається в каюті, а більше вночі, коли корабель гуде від здорового, міцного, червонофлотського сну, багато думає політрук про людей, про цих здорових, життєрадісних, чудесних хлопців.

Пастухов працює вперто. Він обіймає голову обома руками і жадно ковтає нові слова. Інколи він відриває голову і дивиться праворуч. Стілець сиротливо стоїть порожній, політрук повертає голову назад, ліворуч, уся

каюта дише надзвичайною тишою. Тоді політрук удруге сміється вголос.

„Та я ж їх сам попросив з каюти. І тому не сидить праворуч на стільці зігнувшись над своїми карикатурами Ваня Неронський, тому немає Вас Козакова, розумного й спокійного секретаря партійного осередку, тому пустіє місце редактора стіннівки Хомутова, найсильнішого червонофлотця Любського, крейсерського письменника Рабічева“.

Пастухов раптом стає тоскно. „Власне, я міг би працювати і при них“. Але знову обнімає політрук обома руками голову і занурюється в книжки. Тихо шелестять сторінки.

Пастухов знає, скоро хтось постукає в двері каюти і спитає тихим, трохи несміливим голосом.

— Тов. політрук, можна?

І він, немов з серця, скаже суворим

— Можна! — Тоді знову сповниться каюта, знову заживе вона своїм звичайним життям.

Пастухов не може бути без червонофлотців, без колективу, та й пояснюється це надто просто. Ще рік — півтора тому на підводних човнах служив червонофлотець Пастухов, він був тоді нісінько такий, як Неронський, як Козаков, як Хомутов, як десятки його теперішніх вихованців, може трохи серйозніший, трохи спокійніший. Він любив ці роки, проведені в ніжній глибині моря, де люди злютовуються, зростають ще більше, ще щільніше і в спомин про ці роки, про віжну глибину над столом політрука Пастухова висить велике фото Пастухова — червонофлотця.

Так, зовсім недавно одяг Пастухов цей темносиній кітель з двома золотими середніми нашивками, цей кашкет з великим, лопастим „крабом“. Але на крейсер Пастухов прийшов певний себе. Він розумів відповідальність за свої нові обов'язки і від цього розуміння був удвічі, втричі пильніший.

Другий сектор, політичним керівником якого призначили Пастухова, мав найгіршу, славу на крейсері. Пастухов увійшов у саму середину, в саме нутро колективу. Його полюбили червонофлотці. Він зробив свою каюту місцем зборища усього активу і разом з цим активом переробляв сектор.

Це була важка, але вдячна робота. Наслідки її політрук бачив у людях, у людях, що починали дивитися на себе, на товаришів, на роботу, на ввесь світ зовсім іншими очима.

Червонофлотці звикли бачити добре лице політрукове, його веселі пильні очі, що бігають коло великого, потрбленого носа. Червонофлотці звикли до його лагідного, спокійного голосу. Вони любили такого політрука, бо він був для них кращим другом, товаришем.

Але однаково любили вони політрука і тоді, коли скроні його кам'яніли, коли очі наливалися оливом суворості і крила брів спліталися до купи. Тоді червонофлотці поважали його, бо бачили суворого й справедливого командира.

Червонофлотці знали політрука. Він міг жартувати, сміятися, разом з усіма голосно співати завзятих червонофлотських пісень, він міг, запершись на одинці в каюті, довго балакати по душі, але міг і накласти кару, заарештувати, сажати на „губу“, залишити без берега. І за цю прямоту, за твердість, за щирість ще більше любили червонофлотці свого політрука.

Після довгих „боїв“, „погонь“, складних еволюцій ескадра тримала курс на Батум.

Над морем стояла рясна зоряна ніч. Десь далеко-далеко, за тисячі кілометрів на землю м'ярко слали білі килими важкі снігові тучі, десь далеко-далеко

земля морозила воду, землю, дерева. А тут над ескадрою наметом розбилася тепла південна ніч. Вона, здавалося, була виткана з чорного оксамиту, ця ніч, і тому так яскраво виділялися на ній ліхтарі розвішаних зірок. Тому таке ласкаве було плескання її ніжного вітерку.

У каюті політрука знову було повно людей, повно диму і гомону.

Ніч окрайцем заглядала в пастку відбраного ілюмінатора. Десь здалеку промінилося велитенське око маяка і на обрії тягнулася тоненька діамантова ниточка вогнів.

Говорили про Батум.

З надр валізи політрук витяг старий, пошматований часом зошит.

— Батум — це мені не первина. Не раз бував я там, плаваючи ще на підводних човнах.

— І що, цікаво? — не витримав хтось з новаків.

— Гадаю, що так, особливо вперше. Я тоді навіть записав дещо.

Прийшла каюта, Пастухов відкрив старий зошит.

Він читав соковиті, гарячі записи про чудовий, вічно-зелений Батум, про чайні плантації Чакви, мандаринні рощі, про тихий плескіт моря коло берегів, про гостинність аджарських, батумських комсомольців й радісні вечори змички.

— Чудесні були дні, завжди про них згадувати приємно. Тільки був у нас один випадок. Я його не записав, але добре пам'ятаю, бо повчальний цей випадок.

— Прийшли ми в Батум. Звичайно, на беріг. Літо саме в розпалі. Вечоріло. На бульварі народ-у-у. Ми, звичайно, з дівчатами знайомимосся. Гуляємо. А біля одного нашого червонофлотця все щось два типи якісь увиваються. Вирішили ми доглядати за ними. Аж глянь, згинули і червонофлотець наш і ті типи. Ми зразу слідом. Туди-сюди — немає ніде.

Чуємо „полундра“. Ех, думаємо, щоб не було лиха, щось типи ті нам підозрілими здалися, та й знали, що червонофлотець не з надто твердих був. Кинулися по ресторанах, духанах його

шукати. І годин через дві знаходимо, — сидить у ресторанчику в окремому кабінеті. На столі вино, поруч ще жінка якась і заливають нашому морякові в уся. Ми туди. Хлопця на ноги. „Пішли“ — говоримо. Ті хотіли були протестувати, ми їм — ша! Ідемо. Хлопець мовчить.

— Що за люди? — питаємо.

— Так, каже, знайомі. Ну, взагалі хотів було крутити.

А потім вияснюється: почали вони хлопця підпоювати, і розпитувати про човни, про те, де були, як ходили. Та був ще хлопчина при розумі: на одне відмовиться, на друге відбрешеться, а вони все ллють і жінка потім відкілясь узялася. Ну, а тут ми підоспіли. Жалкували потім, що не накрили їх.

— Повчальний цей випадок, говорю, товариші. Батум на самому кордоні. Якого люду тут тільки вештається. А особливо зараз з приходом ескадри. Не один, мабуть, шпик намагатиметься рознюхати дещо. Дивіться, товариші, хороніть тайну бойового корабля. Ви мусите попереджати товаришів, узяти під догляд слабших.

Слухає Хомутов політрука, а очі його в газеті. Кожен день разом з вахтенними редакторами випускає він стіннівку. Б'ється сектор за „О“ проступків, за бойову революційну дисципліну, за бездоганну роботу механізмів. Кожен день стіннівка б'є по хобах, попереджає прориви, пояснює червонофлотцям завдання окремих етапів бойового навчання. І зараз, слухаючи політрука, пише Хомутов про Батум, про національне питання, про боротьбу за дисципліну на березі.

Плескає вітер на хвилях. Здається, шпурнув його хтось міцною рукою здалеку, аж з Анатолійських берегів і летить він, як чайка, крилом здіймаючи малесенькі бризки. Плигнув вітер у ілюмінатор і з розгону заплутався у густих кучерях Васі Козакова. Хитнув Вася головою, запустив п'ятерню у волосся (немов бажаючи вичесати з нього нахабний вітер) і сказав:

— А я думав, що і не доведеться мені Батум побачити.

Усі повернулися до Козакова.

— Я думав, що не буде з мене толку. А про те, що старшиною буду, секретарем осередку, навіть на гадці не було.

Всім стає смішно, як міг думати Вася такі дурниці. Молодший командир, у якого найбільше й найкраще завідування на крейсері, секретар осередку, член парткомісії бригади крейсерів. Як міг думати він такі дурниці.

— Та тепер, правду кажучи, і мені це здається трохи дивним і таким далеким. А тоді...

... Коли мене покликали до флоту я ледве вмів своє прізвисько на папері вивести. Темним був хлопцем, ще й бешкетував колись так, що вся околиця гула. Надіслали мене в електромінну школу. Народ там усе письменний. Сижу я серед них, лише-лише каракулі виводжу. Дарма, вирішив не відставати. І спочатку таки вчився добре. А потім, як дійшло до формул — я й сів.

Були вони для мене, ці формули, наче в броню заковані. З якого боку не підійду, як не наділюсь — ні чорта не виходить. Зло мене взяло, а я ж упертий, раз цілу ніч не спав, думав над однією формулою. І що більше думав, то більше не розумів.

І до того дійшло, що просто почав я боятися їх, цих формул проклятих. Прийду на лекцію, як розпишуть ними всю дошку, а мене аж жах бере. Хотікай!

— Дивлюся — не буде, мабуть, діла і пішов просто до комісара.

Вася зупинився. Обвів очима каюту, немов перевіряючи чи уважно його слухають. Усі пильно дивилися на Козакова, наче намагаючись розгледіти в ньому лишки того старого Козакова і тільки Ваня Неронський, крейсерський художник, і далі малював свої карикатури.

— Прийшов до комісара і без усякої передмови: „Спишіть, — кажу, — мене, тов. комісаре, бо нічого з мене не вийде“. А комісар у нас був суворий, глянув так мені в очі, наче вп'явся в них: „Комсомолец?“ — питає. „Так точно!“ „Злякався, значить? Думав, учиться — це однаково, що в „козли“ грати.

Я мовчу. Наїжачився, як та квочка і ні пари з вуст. А він як почав і сер-

дито, і ласкаво. Аж соромно мені стало. Думаю, навіщо він це говорить, наче я сам не розумію, наче мені охота ото кидати школу. Але ж як воно нічого не виходить, що ж удіеш.

Комісар говорив, говорив, а тоді: „Слухайте мого наказу, тов. Козаков. Коли ви будете погано вчитися...—комісар на мить запнувся, — я вас засаджу. Наказую вам вивчитися на старшину!“

— Як опечений прибіг я назад. Розповів усе товаришам. Що робити? — Тоді Ядрешніков, що прийшов до школи з середньою освітою і ці броніровані формули кусав, як горішки, вирішив узяти наді мною шефство.

Вільний час — хлопці до кіна, а ми з Ядрешніковим до червоного кутка. Дошку туди притягнемо і сидимо до пізнього часу, формули штурмуємо. І до того ми з Ядрешніковим напрактикувалися, що через деякий час гляну ото так на формулу, а вона сама вже переді мною розкривається.

Скажу, не пишаючись, став я отак одним із кращих у школі: нащо хлопці з середньою освітою і ті не могли за мною угнатися. Наприкінці року здав я все і призначили мене вчитись на старшину.

У роботі забув я навіть про те, що хотів був тікати із школи. Коли це викликає комісар мене до себе.

Іду, дорогою думаю: „В чому річ? Немов нічого зо мною такого поганого не було“. Копирсаюся у пам'яті, перевертаю її на всі боки. Наче все в порядку.

Заходжу. Комісар сидить насупився.

„Так що, тов. Козаков, списати вас з школи?“ Злякався я, аж зблід.

— За що, — питаю?

А комісар дивиться на мене суворо, та, помічаю, тільки, щось крильця губів у нього пританцьовують і в очах немов якийсь хитренький вогник блискає.

„Та ви ж, пам'ятаєте, приходили, щоб списав вас, бо нічого у вас не виходить“.

Аж посміхнувся я, аж легше на серці стало. Дивлюся і комісар сміється.

„Так що виконали мого наказу, будете старшиною“.

Встав комісар, потиснув мою руку, а мені в горлі щось дере і відповісти нічого не можу.

„Да, не легко вам було, тов. Козаков“.

Пізніше довідався я, що весь час слідував комісар за моєю учбою.

До каюти заходить Ядрешніков, він щойно закінчив чергування і приніс дописа про добру роботу зміни.

— А ми тут щойно про тебе говорили, — кидає Неронський, — як ти Васю на буксир брав.

Ядрешніков чомусь червоніє і криво посміхається. Тоді Пастухов згадує другу зустріч колишнього учителя з учнем.

Після школи, після практики на лінкорі „Паризька Комуна“ Козаков прийшов на крейсер. Тут його призначили на старшину, потім на молодшого командира, мав Козаков уже певний досвід комсомольсько-партійної роботи і він разом з політруком організував партосередок у другому секторі.

Взявши старт у школі, від дошки, де під керівництвом Ядрешнікова штурмував Вася формули, повів він своє життя вгору, вперед.

А от з Ядрешниковим вийшло гірше. Збився з дороги Ядрешніков. Почав зривати дисципліну. Залишали вони його і без берега і на „губу“ садовили — не допомагало. Тоді доручив політрук спеціально Козакову „обробити“ Ядрешнікова.

І якось уночі колишній учень вчинив допит учителєві. Він нагадав йому про дні, коли вони вдвох, відмовившись від розваг і відпочинку, розкривали тайну формул, про радість од прекрасного почуття задоволення, про суворість комісара...

— Як приємно згадати чудові дні.

— А чим ти згадаєш ці дні, друже? — проступками та „губою“?

Заїкаючись, виправдувався Ядрешніков. А Козаков то гостро, то з теплою ласкою, з задушевністю розбивав його доводи, лаяв, давав поради, мріяв про дальше життя, захоплював своїми мріями Ядрешнікова, сміливо накреслював дорогу вперед і вів його за собою.

До молодшого, прозорого світанку тривала розмова. Про що тільки не переговорювали колишні товариші! І хоч ніч минула без сну, встали вони бадьорі, радісні. Для Ядрешнікова починався ранок нових днів, днів таких же прекрасних, як і ті, давноминулі, що про них згадували вночі.

... Тепер Ядрешніков частий гість у каюті Пастухова. Він пише дописи до стінгазети, працює в клубі, він організатор і чемпіон шахового гуртка. І на решті він знову найкращий друг Васі Козакова, а це багато про що говорить.

Разом з дописом Ядрешніков приніс Вані Неронському тему для карикатури.

— У Колбасева військовий вигляд нікуди не годиться. Треба підтягти.

— Так, так. Обов'язково, — підхоплює Ваня. — Я вже сам про це думав. Я вже й підпис придумав. Згори дамо: „Бравий солдат Швейк“, а знизу... знизу напишемо: „уши врозь, дугою ноги, і як будто стоя спит“...

Під загальний сміх Ваня з жаром починає малювати.

Звичайно, можна було б, щоб сам політрук викликав цього Колбасева, порозмовляв з ним, зробив „наганяй“, але Пастухов, не відмовляючись від цього, використовує й інші засоби впливу — один із них карикатури Вані Неронського. Увесь крейсер ходить дивитися на ці карикатури і горе тому, кого гостро підчепить Ваня своїми „Вилами в бік“.

Був такий же випадок з червонофлот-

цем Желніним. Ходив він брудний у подраному комбінезоні, наче той безпритульний. Намалював його Ваня у повній красі, а знизу підписав: „По диких степах Забайкалля“, образився було Желнін, на Неронського навіть не дивився, проте одягатися почав чисто.

Червонофлотець Костров був надто великий ласун і до того дійшло, що якось під час бойової тривоги, коли за одну хвилину усі мали бути на своїх місцях, він спокійнісінько пішов собі на камбуз. Розкарикував його Ваня, тепер Костров перший біжить по бойовій тривозі.

Неронський малює хутко. Колбасев матиме приємність побачити себе у „повному облаченні“.

... Каюта порожніє пізно вночі. Останній іде Вася Козаков.

Завтра Батум. Завтра буде гарячий день. Треба, щоб у змаганні на кращу дисципліну другий сектор посів перше місце.

Пастухов роздягається. Перед тим як гасити світло, він оглядає каюту. Вона чотирикутна і зовсім невеличка. А скільки людей вміщується тут за день!

Сон падає хутко. Він ловить Пастухова на думках про прекрасних життєрадісних хлопців, про чудових хлопців у безкозирках.

Каюта затихає.

Завтра Батум.

Завтра гарячий день.

XVII З'ІЗД ВКП(б) ТА ЗАВДАННЯ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

М. КРИЦЕВИЙ

Сімнадцятий з'їзд Ленінової партії підбив підсумки боротьби й перемог цілого десятиріччя після смерті В. І. Леніна, підсумки першого десятиріччя великої Сталінської епохи, десятиріччя величезного тріумфу лєнінізму, десятиріччя грандіозної всесвітньої історичної перемоги соціалізму в нашій країні.

Вірна Леніновим заповітам, керована великим Сталіним, наша партія йшла від перемоги до перемоги, від одного етапу до другого, вищого, об'єднуючи й злитовуючи навколо себе багатомільйонні маси робітників і трудящих селян, громлячи опір класового ворога, готуючи перемогу соціалізму.

Перемоги першої п'ятирічки—це грандіозний тріумф генеральної лінії партії, тріумф лєнінізму, тріумф непохитного лєнінського керівництва нашої партії в особі ЦК і вождя, теоретика, стратега і керівника партії—тов. Сталіна.

Перемоги першої п'ятирічки—п'ятирічки побудови фундаменту соціалізму в нашій країні—це є разом і тим і перемоги міжнародної пролетарської революції, це є торжество міжнародного більшовизму.

„XIV з'їзд був, переважно, з'їздом індустріалізації. XV з'їзд був, переважно, з'їздом колективізації. Це була підготовка до загального наступу. На відміну від пройдених етапів період перед XVI з'їздом є період загального наступу соціалізму по всьому фронту, період посиленого будівництва соціалізму і в галузі промисловості і в галузі сільського господарства. XVI з'їзд—з'їзд розгорнутого наступу соціалізму по всьому фронту, ліквідації куркульства як класа й

проведення в життя суцільної колективізації.“

Так сформулював основні й найголовніші етапи боротьби за здійснення лєнінських заповітів, втілених у генеральній лінії партії, тов. Сталін на XVI партійному з'їзді.

В цьому класично чіткому формулюванні тов. Сталіна суті генеральної лінії—не лише історичний підсумок боротьби і перемог, а й далші конкретні завдання партійної політики на ближчі після з'їзду роки.

* * *

Період між XVI і XVII партійними з'їздами більш, ніж будьякий інший період насичений великими подіями. „Я думаю,—говорив тов. Сталін на XVII з'їзді,—що жоден з періодів останнього десятиріччя не був такий багатий подіями, як цей період“.

З великою увагою й піднесенням зустрінuto по всіх закутках великого Радянського Роюзу доповідь тов. Сталіна—звіт Центрального Комітету сімнадцьому з'їздові партії.

У доповіді тов. Сталіна підбито підсумки пройденому героїчному етапові, зроблено блискучі теоретичні узагальнення на основі глибокого аналізу, за допомогою марксистсько-лєнінської діалектики, умов і обставин нашого розвитку, з різкою ясністю і простою показано закономірності й шляхи соціалістичного будівництва, визначено більшовицьку програму робіт на другу п'ятирічку.

„Доповідь товариша Сталіна,—пише „Правда“ в номері 31 за 1934 рік, його виступи, промови, статті—історичні віхи розвитку соціалістичної

революції і радянської країни. Вони формулюють основне гасло свого часу, викривають механіку дальшого руху вперед, вони — жагучий заклик і гасло до революційної дії мільйонів.

Звітна доповідь XVII-му з'їздові про роботу ЦК ВКП(б) має виключне місце серед виступів т. Сталіна. З колосальної височини нашого руху Сталін, оточений десятками мільйонів, ведучи ті мільйони до комунізму, викрив пружини світової політики, показав перспективу завтрашнього дня революції в великому й малому. Доповідь товариша Сталіна — програма для більшовиків, він дає конкретний план роботи у вирішальних галузях життя партії, народного господарства, всієї країни“.

Доповідь тов. Сталіна — це величезне джерело нових, сміливих революційних ідей, думок, політичних директив, гарячих почуттів, різких порівнянь, практичних вказівок і порад, це джерело впевненості й віри в перемогу для мільйонів бійців — ідейних і сильних, безмежно відданих партії і її вождеві великому Сталінові.

Доповідь товариша Сталіна підносить свідомість кожного робітника, колгоспника, трудящого країни переможного соціалістичного будівництва до рівня завойованих перемог і ще величніших дальших завдань. Вона мобілізує й озброює глибиною думки, незаперечною, більшовицькою логікою, вона освітлює шлях до соціалізму великої країни Рад і цілого міжнародного революційного руху.

Радянська Україна посідає одно з перших місць в сім'ї народів братнього Союзу соціалістичних республік. Листопадовий пленум ЦК та ЦКК КП(б)У не так давно в своїх постановах демонстрував на весь Радянський Союз перед усіма трудящими світу величезні перемоги національно-культурного будівництва, завойовані трудящими Радянської України за проводом комуністичної партії (більшовиків) в нещадній боротьбі з класовими ворогами і їх агентурою, в боротьбі проти буржуазних націоналістів, махновців, цетлюрівців, в боротьбі проти

націоналістичних ухилів, зокрема ухилу очолюваного Скрипником.

Наперекір намаганням і прагненням націоналістів всіх мастей і відтінків, наша партія послідовно і впевнено підносила вище і вище будівництво соціалістичної змістом, національної формою, української культури.

* * *

Перемоги першої п'ятирічки — блискуче ствердження правильності марксистсько-ленінської теорії, правильності ленінської тактики, втіленої в героїчну роботу партії й робітничого класу під керівництвом геніального вождя товариша Сталіна.

Перемоги, з якими прийшла наша партія до свого XVII з'їзду, є триумф генеральної лінії партії, триумф переможного ленінізму, триумф великого вождя пролетаріату, найкращого лідера — тов. Сталіна.

Саме за проводом тов. Сталіна партія розбила антиленінську групу троцькістів, правих опортуністів і різні право-„ліво“ опортуністичні блоки, розгромила різні націонал-ухильницькі угруповання, відстояла чистий і незаплямований великий прапор Леніна, ленінсько-сталінську теорію про можливість побудови соціалізму в одній, окремо взятій країні — в СРСР, забезпечила на основі неухильно здійснюваної політики соціалістичної індустріалізації країни та політики ліквідації куркульства як класу на базі суцільної колективізації, побудування фундаменту соціалістичної економіки в СРСР і тим на досвіді нашої країни довела, що перемога соціалізму в одній, окремо взятій країні — цілком можлива.

„Очевидно, всі ці успіхи і, насамперед, перемога п'ятирічки, остаточно деморалізували і розбили вщент всі і всілякі антиленінські угруповання“, — говорить у доповіді на з'їзді т. Сталін.

„Треба визнати, — продовжує далі т. Сталін, — що партія згуртована тепер в єдине, як ніколи раніше“.

Та це не значить, що боротьба в нашій країні закінчена і дальший наступ соціалізму є виключений, що в партії виключена можливість появи всяких ухилів.

„Ворогів партії, опортуністів усіх мастей, націонал-ухильників усякого роду — розбили. Але рештки їх ідеології живуть ще в головах окремих членів партії і нерідко дають про себе знати“ (Сталін).

Зрозуміло, що класова боротьба не зникає в другій п'ятирічці. Навпаки, вона буде загострюватися й посилюватися на окремих етапах і на окремих ділянках продовжуваного соціалістичного наступу.

Ось чому далі зміцнення диктатури пролетаріату є найперша умова і гарантія перемоги другої п'ятирічки.

„Більшовики повинні весь час тримати порох сухим“ (Сталін).

Піднесення класової, більшовицької чуйності кожного члена партії, кожного комсомольця — одно з найважливіших завдань нашої партії.

Ми мусимо й далі кувати та відточувати цю непошербну зброю партії в боротьбі проти оживлення пережитків капіталізму в свідомості окремих членів партії і комсомолу, проти оживлення ідеології розбитих антиленінських груп у головах окремих членів партії та комсомолу. Ми мусимо й далі виховувати в кожного члена партії й комсомолу сталінську непримиренність до найменших ухилів від генеральної лінії партії.

Тимто перед нами стають виключно важливі завдання ідейно-політичної роботи:

„1) піднести теоретичний рівень партії на належну височінь;

2) посилити ідеологічну роботу в усіх ланках партії;

3) вести безустанну пропаганду ленінізму в лавах партії;

4) виховувати парторганізації і безпартійний актив, що їх оточує, в дусі ленінського інтернаціоналізму;

5) не замазувати, а критикувати сміливо відхилення деяких товаришів від марксизму-ленінізму;

6) систематично викривати ідеологію і решки ідеологій ворожих ленінізму течій (Сталін).

Тов. Каганович у своїй блискучій доповіді розгорнув цілу практичну

програму піднесення на вищу ступінь ідейно-політичного керівництва нашої партії.

Вузлові питання цієї програми — це:

а) збереження і зміцнення єдності і монолітності нашої партії, щоб партія залишалася і далі міцніла, як „єдина бойова організація, зв'язана свідомою залізною пролетарською дисципліною“, щоб партія була „сильна своєю згуртованістю, єдністю волі і єдністю дій, несумісних з відступленням від програми, порушенням партійної дисципліни і фракційними угрупованнями всередині партії“;

б) виховання з кожного члена партії більшовика — ленінця-сталінця.

„Головна ознака партійності у більшовика — роль авангардного бійця за соціалістичне ставлення до праці, роль організатора соціалістичного способу виробництва в промисловості та сільському господарстві“.

Новий статут партії формулює основні обов'язки члена партії і тим чітко обумовлює процес виховання більшовика — людини дужої активною діяльністю, самовідданою, ідейною;

в) ідейне озброєння члена партії.

„Більшовик — це той, хто розуміє неминучість краху капіталізму, неминучість диктатури пролетаріату, що забезпечує перемогу соціалізму. Тому кожний член партії повинен опановувати основи марксизму-ленінізму“ (Каганович);

г) розгортання і здійснення середпартійної демократії та самокритики.

„Середпартійна демократія та самокритика були і є найважливіший стрижень усієї нашої партійної роботи і виховання членів партії“ (Каганович“).

Середпартійна демократія і самокритика — це зброя партії проти проявів опортунізму. Вони забезпечують умови, при яких підвищується ідейний рівень комуніста, підноситься свідомість члена партії до рівня розуміння ним авангардної ролі більшовика-організатора мас;

д) запровадження сталінського стилю роботи в усі партійні організації, в усі органи і організації системи диктатури пролетаріату. Опанування

сталінського стилю роботи (американська діловитість, руський розмах, перевірка виконання) кожним членом партії і комсомольцем

Стиль Сталіна — стиль ЦК.

„Увесь стиль і метод роботи Центрального Комітету — це єдність слова і діла, єдність постанови і виконання. Наше політбюро ЦК є орган оперативного керування всіма галузями соціалістичного будівництва“ (Каганович).

„Тов. Сталін вчить нас щодня вмінню бачити за формою зміст, вмінню підкоряти організаційні форми, добір і розподіл працівників суті завдань, вмінню сполучати загальну директиву з конкретними завданнями, перевірку виконання з особистою відповідальністю, вмінню бути вимогливими до себе, бути вимогливими до інших там, де це стосується діла, вмінню умножити сили більшовиків залучуванням на свій бік широчезних мас, насамперед безпартійних активістів, робітників, службовців і спеціалістів, вмінню організувати роботу так, щоб не тільки самому працювати, а привести до руху всі важелі, привести до руху всіх працівників, що оточують тебе, виховуючи їх для того, щоб з честю виконати те завдання, яке на тебе покладають“ (Молотов).

У доповідях т.т. Молотова і Куйбишева, в постановках з'їзду про план другої п'ятирічки зібрано ведине корінні завдання пролетарської диктатури, що їх так блискуче уgruntував у своїй доповіді тов. Сталін.

Друга п'ятирічка є розгорнута програма боротьби за цілковиту ліквідацію капіталістичних елементів і класів взагалі це бойова програма боротьби за побудову безкласового соціалістичного суспільства.

* * *

Ясно, що організаційно перебудувавшись, ідейно ще більше озброївшись, організувавши навколо себе маси, наша партія на чолі з тов. Сталіним забезпечить повну і цілковиту перемогу другої п'ятирічки — п'ятирічки побудови безкласового соціалістичного суспільства.

* * *

Друга п'ятирічка приводить у рух, організує і кидає на бій за підкорення нових природних сил свідомій волі нової людини, колосальні продукційні сили народжуваного соціалістичного суспільства. Вона незміряно збільшує багатства нашої країни. Вона дає можливість розвинути і далі розвиватися невичерпним потенціальним силам будівників соціалізму. Вона збагачує до нечуваних розмірів творчу енергію робітничого класу і трудящого селянства.

Друга соціалістична п'ятирічка забезпечує бурхливий розвиток радянської науки, радянської техніки, соціалістичної культури, зокрема, вона забезпечує небачений у світі розквіт радянської соціалістичної літератури.

Виконання завдання вивершення реконструкції всього народного господарства на базі найновішої світової техніки і науки та значного піднесення добробуту трудящих нашої країни створює надзвичайно багате середовище для потужного піднесення культурності найширших мас, що будують і збудують соціалізм в СРСР.

* * *

Розвиток радянської художньої літератури між 16 та 17 партійними з'їздами відбиває у собі загальні тенденції зростання і розвитку радянської культури взагалі.

Радянська художня література в міжз'їздовський період потужно зростала. Особливо значні і знаменні показники цього зростання в українській радянській художній літературі.

Будучи складовою часткою загального культурного процесу, будучи однією з ділянок національно-культурного і взагалі соціалістичного будівництва, українська радянська література, в роки — 1930 — 1932 стала плацдармом атак буржуазно-націоналістичних, інтервенціоністських недобитків на міцні і непорушні основи пролетарської диктатури, стала ареною запеклої класової боротьби.

Великої шкоди завдали нашій радянській літературі на Україні буржуазні націоналісти-інтервенти, двору-

шники й інша наволоч. Притуплення, а подекуди і повна відсутність класової, більшовицької пильності, особливо у комуністів і комсомольців-літераторів, редакторів, критиків дали змогу агентам фашизму від літератури, протягом ряду років, проводити свою частково замасковану, а то й просто відверту, шкідницьку роботу в галузі літературної роботи, що особливо активізувалася 1930—1932 років.

Буржуазні націоналісти, контрреволюціонери типу Ялового, Хвильового, Досвітнього, Вишні та інших, використовували художню літературу, як могутню й гостру зброю виховання мас, з метою здійснення прямих вказівок закордонного інтервенціоністського центру, з метою полонити свідомість і волю, передусім української трудящої молоді, ідеями національного відродження, ідеями войовничого фашизму.

Ставка ворога бита. За зміцненням проводом КП(б)У і при великій допомозі ЦК ВКП(б) та тов. Сталіна буржуазних націоналістів і буржуазний націоналізм викрито й розгромлено на всьому фронті національно-культурного будівництва на Україні, в тому числі і в літературі.

Хоч шкідницька робота українського фашизму помітно позначилася, певна річ, у негативний бік на самому процесі творення української соціалістичної літератури, на процесі виховання молодих кадрів літераторів, проте наша радянська література, особливо за період від 1930 до 1934 року має великі досягнення.

Саме в довгочасній боротьбі з українським націоналізмом на літературному фронті цілком сформувалися, вирости і зміцніли, як представники пролетарської літератури, як значні митці, товариші І. Кулик, І. Микитенко, І. Кириленко, І. Фефер, Я. Городський, Іван Ле, Андрій Головкин, С. Щупак, а з комсомольців — т. т. Павло Усенко, Леонід Первомайський, Микола Шеремет, О. Корнійчук та інші.

Саме всупереч стремлінням класово-ворожих сил літературного фронту затримати, вбити в зародку масовий літературний рух і процес творення, ви-

ховання, виростання нових майстрів художнього слова — в нас зросли, ростуть, набираються сил для дальшого творчого льоту такі молоді письменники-прозаїки, поети, критики, як т. т. Вишневський, М. Ковальчук, Собко, Муратов, Рибак, Башмак, Кац, Хазін, Каляник, Нагнибіда, Борзенко (хоч правда, на останніх трьох в більшій чи меншій мірі позначився вплив буржуазно-націоналістичних елементів у літературі — зокрема Хвильового) Іван Юрченко, Г. Пронь, Г. Саченко (Київ) Ю. Черкаський (Донбас) і багато, багато інших — свіжих, повноцінних, потенціальних молодих літературних сил.

* * *

Безумовно, українська радянська література до XII з'їзду КП(б)У і XVII з'їзду ВКП(б) прийшла з значними досягненнями.

Радянська література — найпередовіша в світі. Вона несе в собі найновітніші, найвеличніші ідеї нашої великої, багатой епохи. Вона наймасовіша із всіх літератур, які будьколи в історії людства існували. Вона найбагатша з погляду вбирання в себе народних творчих талантів. Вона найперспективніша, вона вся в прийдешньому. Наша література несе в собі силу переможного класу, що буде безкласове соціалістичне суспільство, вона росте, розвивається, багатіє, міцніє.

Українська радянська література за період між з'їздами ідейно піднеслась, безумовно, піднеслась вище, художньо виросла і змужніла.

„І однак, говорить тов. Юдін, і з тим не можна не погодитися, — рівень, на якому питання соціалістичного будівництва відображаються в художній літературі, ще невисокий. Життя значно глибше, складніше і цікавіше, ніж воно подається в художній літературі... Герой нашого дня — ударник на фабриках, заводах, в колгоспах, на науковій роботі — значно вище, змістовніше того героя, який подається в художній літературі“.

Якщо такої оцінки заслуговує вся радянська художня література Союзу, то ще в більшій мірі вона (ця оцінка)

стосовна до української художньої літератури.

Радянська дійсність, широкі перспективи соціалістичного будівництва, співвідношення двох соціальних систем, стан і завдання міжнародного революційного руху становлять набагато підвищені вимоги перед художньою літературою в цілому, перед кожним окремим літератором.

Наша партія, робітничий клас, вся країна після історичного XVII з'їзду перемкнулися на вищу якість роботи. Художня література, літературна громадськість мають взяти ширший розгін дальшого зростання, щоб стати на рівень нових завдань, на рівень нової якості.

Нові вимоги, що їх ставить друга соціалістична п'ятирічка перед літературою — це передусім вимоги якості.

Теперішній робітник і колгоспник вимагають і ще більше вимагатимуть творів ідейно-наснажених, високо-культурних творів, що стояли б на рівні найвищих досягнень мистецтва. Такі твори ми мусимо дати.

Сімнадцятий з'їзд великої лєнінської партії — з'їзд переможців у повному розумінні цього слова — знаменна подія і для фронту творення великого більшовицького мистецтва. Сімнадцятий з'їзд — триумфальний з'їзд. На 17 з'їзді цілий світ спостерігав триумф ідей, триумф дій і триумф особи — триумф великого генія пролетарської революції — тов. Сталіна,

Тож перед художньою літературою постає надзвичайно велике і відповідальне завдання — 17-й з'їзд, як виключну історичну подію, втілити в художніх образах, словах, відбити в художніх творах, гідних цієї великої, грандіозної по своєму змісту і значенню теми.

Епоха, двері в яку відкрив навстіж 17-й з'їзд ВКП(б), багата великими ідеями. Вона по суті акумулює в собі найгеніальніші мислі, стремління, прагнення людства. Вона велична, бо ці ідеї в ній перетворюються в реальну, живу дійсність. І цю велетенську всесвітньо-історичного значення роботу виконують мільйони звичайних людей, великих будівників, творців

нового життя. Мільйони, в минулому визискуваних, пригноблених, забитих, темних трудівників, підносяться до розуміння завдань нової епохи і вмикаються в активну боротьбу за їх здійснення.

К. Маркс говорив у свій час, що ідеї стають матеріальною, могутньою силою, коли їх опановують мільйонні маси. Пророче висловлювання Маркса справдилося на практиці геніального керівництва нашої партії і її вождя — т. Сталіна.

Художня література повинна відобразити якомога повніше і глибше цей величний процес опанування передових ідей людства найширшими масами будівників соціалістичного суспільства, допомогти художніми засобами ідеї великого з'їзду партії, зміст і значення поставлених ним завдань, лозунгів партії довести до свідомості, до розуміння найширших мас трудящих нашої країни, запалити їх цими ідеями, завданнями, організувати їх волю і почуття на боротьбу за здійснення рішень з'їзду.

Пропаганда рішень 17-го з'їзду партії завдань другої соціалістичної п'ятирічки художніми засобами — це одне з першочергових завдань радянських письменників.

Художнім словом і художніми образами радянський письменник повинен пропагувати, роз'яснювати, доводити до свідомості будівників соціалізму історичні рішення XVII з'їзду партії.

На основі художнього відображення сил і засобів, що змінили лице нашої країни, на основі художнього показу викриття закономірності діяння сил, що змінюють лице людини, що народжують людину нової епохи, на основі художніх узагальнень, показу самого процесу народження в старому новому процесу зростання і зміцнення цього нового, радянська література має освітити шлях й цілі нашого дальшого руху вперед, зробити їх близькими, зрозумілими для мільйонів учасників цього руху, змалювати перед ними перспективу — реальну, правдиву, привабливу, що кличе на боротьбу за її здійснення.

На шляху до здійснення історичних завдань другої п'ятирічки, на шляху

подолання пережитків капіталізму в економіці і свідомості трудящих нашої країни постають перед партією, перед комсомолом, перед робітничим класом Радянського Союзу неминучі труднощі. Лише в боротьбі з ними можемо домогтися дальших успіхів. Для перемоги над труднощами потрібне ідейне озброєння партії, підвищення партійної і радянської дисципліни, підвищення мобілізованості всіх ланок пролетарської диктатури.

Радянська література має величезні можливості і повинна багато допомогти здійсненню вказівки тов. Сталіна, даної з цього приводу:

„... Не заколисувати треба партію, — а розвивати в ній пильність, не прищипляти її, — а тримати в стані бойової готовості, не роззброювати, — а озброювати, не демобілізувати, — а тримати її в стані мобілізації для здійснення другої п'ятирічки“.

Наша художня література мало і не повно показувала роль ленінської партії в соціалістичному будівництві, недостатньо відображала саме процес соціалістичного будівництва.

У другій п'ятирічці художня література має дорости до такого рівня, щоб вона могла відобразити в художніх творах в усій повноті й багатогранності керівну роль партії, більше наблизитися до правильного й повного висвітлення ролі вождя партії — тов. Сталіна.

Радянська література ще й досі не виконала і не на багато наблизилася до виконання вимог ленінського комсомолу — створити художній образ героя соціалістичної праці, новітньої науки, високої культури, який би став улюбленим образом трудящої молоді Радянського Союзу, в якого б вона запозичала найкращі риси характеру, поведінки, на який би рівнялися сотні і мільйони людей. Життя створило таких людей. Їх багато є по безмежних просторах Радянського Союзу. А в художній літературі ще не створено образу цієї нової молоді людини нашого часу.

Радянська література в другій п'ятирічці має збагатитися творами, що будуть гідною відповіддю на заклик ком-

сомолу, на вимоги мільйонів трудящої молоді СРСР.

Техніка і в період другої п'ятирічки вирішуватиме наші перемоги в галузі соціалістичного будівництва. Центральним гаслом, здійснення якого забезпечує виконання завдань технічної реконструкції народного господарства, є гасло освоєння нової техніки і нових виробництв.

У цьому напрямку для художньої літератури майже непочатий край роботи.

Радянські письменники повинні показати в своїх художніх творах відважних і відданих борців за опанування висот сучасної науки і техніки, дати твори, що пропагували б гасло про опанування техніки, що пропагували б і роз'яснювали наукові та технічні досягнення та новини.

Тем і питань у цій галузі невисвітлених і навіть незацеплених нашою художньою літературою дуже багато.

Хіба не варте уваги найкращих митців художнього слова таке велике наукове відкриття, як розклад атомного ядра, або створення шаропоїзда, або той же польот у стратосферу і безліч інших цікавих, захватних, великих тем. Усі ці теми мають виключне значення в боротьбі нашої партії за розв'язання завдань другої п'ятирічки.

Радянська література має приділити цим темам і багато уваги, і багато енергії та сил.

Адже теми дуже складні й відповідальні. Щоб письменник міг справді добре виконати ці нові завдання своєї рідної „художньо-технічної пропаганди“, щоб його твір на одну із згаданих чи подібних їм тем справді не тільки показував, розповідав про те чи те явище, а хвилював і настроював почуття, відточував свідомість молоді в певному напрямку, вчив, — письменникові треба самому працювати багато над опануванням науки й техніки, самому підвищити свій загально-культурний, науково-теоретичний рівень.

Отже, постає гостре завдання — організувати енергійну боротьбу письменницького заgonу за підвищення науково-теоретичного, ідейно-культурного рівня

кожного радянського письменника, драматурга, критика.

Тепер, як ніколи, радянські письменники повинні розгорнути нещадну глобально-ідейну (використовуючи і організаційні засоби) боротьбу проти тенденцій спрощення нашої дійсності, проти голого емпіризму в художньому відображенні економічних, політичних, соціальних і культурних процесів, що відбуваються в нашій країні, проти пасивного „відзеркалення“, ідейно-злиденного натуралізму та інших хиб художньо-творчого процесу.

Художній твір має бути узагальненням відображенням закономірностей життя. Він має бути засобом відкриття, пізнання життя, його законів. Він мусить бути засобом ствердження життя.

Відображаючи більшовицьку правду життя мільйонів будівників, художня література повинна піднятися на рівень ідей епохи. Письменник не може бути спостерігачем. Щоб написати великий твір із сучасної, ншої тематики, письменник мусить сам переживати, відчувати, розуміти, осмислювати процеси і явища нашої дійсності, має сам бути творцем нового життя, активним його будівником.

Письменник мусить сам особисто брати активну, безпосередню участь в боротьбі робітничого класу, під проводом партії, за остаточну перемогу соціалізму в СРСР. Відірвано від мас, в кабінетах, на основі тільки спостережень життя не можна написати високо ідейного художнього твору. Письменникові треба бути справжнім представником свого класу.

Треба рішуче і міцно вдарити по шкідливих формалістичних вправах окремих поетів та прозаїків, серед них і комсомольців, по тенденціям приховати під райдужністю форми злиденність змісту, цілковиту безідейність. Іронії варта така постава питання окремими товаришами, що мовляв, „якщо зараз мене і не розуміють, то через кілька років зрозуміють“.

Ми примушені нагадати цим товаришам надзвичайно повчальний погляд Леніна на мистецтво:

„Мистецтво, — говорить Ленін — на-

лежить народу, воно повинно входити найглибшими своїми коріннями в гущу народних мас. Воно повинно бути зрозуміле цим масам і любиме ними. Воно повинно об'єднувати почуття, мислі і волю цих мас і підносити їх. Воно повинно збуджувати в них художників і розвивати їх“.

Наш час, коли точиться шалена класова боротьба в країні, коли партія організує рішучий заступ на залишки і прояви чужої, класово-ворожої, опортуністичної ідеології в головах окремих груп трудящих і окремих членів партії, художній твір не може не бути політично загострений, не бути тематично-дієвий.

Критерій оцінки ідейної вартості твору має базуватися саме на тому, як він допомагає партії, класові, трудящим нашої країни, пролетарям усього світу розв'язувати чергові історичні завдання.

Наперед відкидаю можливий закид у намаганні знизити художню літературу до рівня злободенності. Навпаки художня література, що всіма своїми засобами б'ється за розв'язання історичних завдань, сама підноситься на гребінь історії, сама стає на рівні ідей сучасності.

* *

Такі от основні завдання радянської художньої літератури, що випливають із постанов XVII з'їзду ВКП(б).

Мусимо відзначити, що ухвали з'їзду накреслюють і конкретні шляхи, конкретні організаційно-політичні засоби за допомогою яких можна забезпечити виконання цих завдань.

Завдання, поставлені тов. Сталіним у галузі ідейно-організаційного керівництва партії, цілковито і повнотою стосуються до фронту літератури. Вказівки т. Сталіна про підвищення ідейно-політичного рівня комуністів, комсомольців в однаковій, якщо не в більшій мірі, стосуються і письменників.

Доповідь тов. Кагановича і ухвали з'їзду з організаційних питань є ключем до розв'язання найскладніших завдань другої п'ятирічки, в тому числі, звичайно, і завдань, що постали перед радянською художньою літературою.

На основі вказівок тов. Сталіна та тов. Кагановича про потребу організувати перемогу другої п'ятирічки має відбутись глибока й змістовна перебудова всіх органів диктатури пролетаріата, всіх ділянок загального фронту розгорнутого соціалістичного наступу.

Зміст цієї перебудови полягатиме по суті в запровадженні ленінсько-сталінського стилю роботи в усі ланки партійного, радянського, професійного та комсомольського апаратів, в усі ланки організаційно-творчого керування культурним, зокрема, літературним процесом.

Постановою від 23 квітня 1932 року ЦК ВКП(б) накреслив основні лінії і шляхи перебудови літературного фронту відповідно до тих нових завдань, що перед ним становить наша дійсність. Два роки роботи на основі цієї історичної для радянської художньої літератури ухвали ЦК партії potwierдили правильність і велику дієвість вказівок партії літераторам, письменникам, правильність і велику роль організаційної перебудови в справі піднесення всього літературно-творчого процесу на вищий щабель.

Та це не значить, що перебудова в галузі літератури вже закінчена. Навпаки, вона тільки починається.

Постанова ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року поклала лише початок і створила вирішальні зсировки цієї перебудови. Одним із таких засновків треба вважати ліквідацію всіх, що до того існували, літературних організацій і створення єдиної спілки радянських письменників.

Завдання, поставлені 17-м з'їздом нашої партії перед радянською художньою літературою, вимагають дальшої перебудови літературного фронту. Ухвали з'їзду — ключ цієї перебудови.

Нам здається, що перебудова керівництва літературно творчим процесом у нас на Радянській Україні має відбуватися такими лініями:

По-перше, — лінією остаточного розгрому і глибокого викриття буржуазно-націоналістичної контрабанди в українській художній літературі, в літературознавстві, лінією рішучої ліквідації буржуазно-націоналістичних і всяких

класово-ворожих впливів на процес творення соціалістичної літератури, інтернаціональної, пролетарської, більшовицької своїм змістом, національної формою, на творчість окремих радянських, зокрема, молодих письменників, літераторів.

Перебудова цією лінією не може бути успішною без того, щоб не викрити до кінця політики і практики примиренства, ліберального ставлення до „діяльності“ націоналістично-фашистських елементів в українській художній літературі.

Інтереси справи вимагають не замовчувати разючих фактів притуплення партійної чуйності в комуністів і комсомольців — літераторів, особливо тих товаришів, що мали й мають безпосереднє відношення до керівництва літературним фронтом на Україні, а глибоко викривати причини, що обумовили такий стан.

Мало сконстатувати факт втрати більшовицької пильності у комуністів-літераторів після того, як партія викрила націоналізм і націоналістичних зрадників інтересів диктатури пролетаріату, після того, як партія розгромила націоналізм на фронті літератури.

Треба пояснити, усвідомити до кінця і зробити належні висновки з того, як окремі комуністи-літератори могли скопитися до вихвалювання націоналістів-письменників, агентів німецького і польського фашизму і їхньої творчості, до висування прямої націоналістичної контрабанди в художній літературі на рівень справді великих досягнень радянської художньої літератури.

Треба вивернути нутро тим літераторам — комуністам і комсомольцям — які могли і сміли видати за шедевр української художньої літератури такі твори, як: „Кварцит“ — контрреволюціонера Досвітнього. „Голуба кров“ — Козоріса, твори Л. Чернова і інші, які припускали друкування націоналістичних творів, на сторінках наших журналів та газет.

Треба до кінця викрити — чому і як могло статися притуплення класової чуйності, що призводило в окремих випадках до прямої зради партії, робітничому класові.

Вважаємо, що завдання це ще стоїть перед українською літературою і що пророблена в цім напрямку досі робота далеко ще недостатня. Наслідок тої роботи, яку провадили цією лінією сами письменницькі організації, дуже й дуже незначний: багато було слів, багато проголошено „самокритичних“ промов, але мало було глибини, всебічності.

Письменницькі організації ще не вжили повнотою для викриття націоналістичних впливів в художній літературі, для викриття причин втрати класової пильності в комуністів-літературів такої могутньої зброї нашої партії, як більшовицька самокритика, не зважаючи на особи.

Тимто, подруге, перебудова надалі має відбуватися лінією розгортання нещадної, більшовицької, політично-загостреної, разом з тим конкретної самокритики. Самокритика не бесчестить гідних, відданих партії людей, вона підносить їх, допомагає в роботі їм. Ось чому, треба нам розгорнути самокритику „не зважаючи на осіб“, треба піддати самокритиці вельмож від літератури, що намагаються колишніми заслугами прикрити неприпустимі для більшовика бездіяльність і лібералізм у боротьбі з ворогами партії на літературному фронті.

Розгортання більшовицької самокритики, глибокої і конкретної, допоможе піднести класову чуйність письменників, загострити більшовицьку непримиреність до всіляких проявів впливів класово-ворожої ідеології в художній літературі.

Ціла низка фактів свідчать про те, що гнилий лібералізм і примиренство серед письменників не викриті і не розгромлені ще до кінця.

Більшовицька самокритика є самокритика конкретна і дійова. Комуністичні літератори більше звертали уваги на словесну критику, забуваючи часто про потребу вживати конкретних дій, щоб здійснити вказівки самокритичних зборів, щоб на ділі позбавитися помилок і хиб у роботі і на ділі їх запобігти. При такому стані самокритики не забезпечується піднесення на потрібну височінь

ідейної і організаційної озброєності письменницьких організацій, кожного комуніста і комсомольця літератора зокрема. Це в свою чергу може загрожувати рецидивами класово-ворожої ідеології в художній літературі, в літературознавстві.

Перебудова має відбуватись, потрібне, і лінією політичного та організаційного зміцнення письменницьких організацій: партійно-комсомольської, професійної.

Це ясно з попереднього. Досканала робота згаданих організацій повинна забезпечити продуктивну, громадсько-корисну, творчу роботу цілого письменницького загалу і кожного окремого письменника.

Мусимо вказати на наявність антигромадських, поглядів, що існують з цього приводу серед окремих письменників, зокрема письменників комсомольців. Деякі товариші неправильно зрозуміли постанову ЦК ВКП (б) від 23 квітня 1932 року, сприйнявши критику організаційних захоплень колишніх літературних організацій, критику організаційної гарячки, метушні, що її подав ЦК партії, як гасло на відхід письменників від активного громадсько-політичного життя і замкнення на олімпі творчості виключно.

Це неправильно. Це шкідливо.

Письменник, що хоче писати твори, гідні нашої кипучої дійсності, повинен жити повнокровним, активним громадсько-політичним життям, повинен брати безпосередню активну участь у боротьбі робітників, колгоспників і всіх трудящих нашої країни за промфінплан, за новий побут, за культуру, за нову людину нової епохи.

Щоправда, поряд з громадсько-політичною активізацією кожного письменника і цілого письменницького загалу, мусимо провадити рішучу перебудову своєї роботи — лінією різкого зменшення різних засідань, зборів, пленумів, зменшення порожньої балаканини, непотрібної метушні, лінією різкого збільшення конкретної практичної роботи, посиленої творчої роботи всіх і кожного зокрема.

Порядком самокритики треба зауважити, що ще слаба в літературних організаціях практика систематично перевіряти, регулярно контролювати виконання ухвал такої авторитетної організації, як організація СРП. Тому й утворюються „ножиці“ між кількістю витраченого часу й енергії на те чи те засідання та його безпосередньою користю.

Перебудова літературних організацій, передусім спілки радянських письменників України, по цій лінії має спричинитися до поліпшення керівництва й організації продуктивно-творчої роботи письменників, а також до кращого навчання молодих робітничих та колгоспних авторів.

Перебудова по цій лінії повинна забезпечити рішуче зміцнення органічного зв'язку письменницьких і літературних організацій, усіх і кожного письменника зокрема з робітничими організаціями, з підприємствами, колгоспами, червоноармійськими частинами, науково-дослідчими інститутами, вченими, інженерно технічними робітниками тощо.

Тепер нас не може задовольнити зв'язок у формі епізодичних зустрічей, наїздів, відвідин тощо. Інтереси літературної справи, як і завдання піднести культурний рівень мас вимагають пос-

тійного, органічно-творчого зв'язку письменника з робітничим, колгоспним, інженерно-технічним, науковим колективом. Це значить, що широкі маси учасників соціалістичного будівництва, герої і ударники його, будучи героями художніх творів, у більшій мірі, ніж раніше, стають і повинні ставати разом з автором творцями цих творів.

Такі от, на нашу думку, основні лінії перебудови керівництва літературним процесом, перебудови роботи літературних і письменницьких організацій, що повинні створити передумови до виконання великих завдань, поставлених перед радянською художньою літературою.

„... Завдання полягає в тому, щоб розгорнути ще ширше й глибше творчу роботу в галузі будівництва радянської української культури“ (П. Постишев).

Останнім часом незміряно зросла увага й піклування партійних, комсомольських організацій і всієї радянської громадськості до практичних завдань і шляхів розвитку радянської художньої літератури.

Це гарантія того, що художня література може виконати покладені на неї завдання з честю.

БОРОТЬБА З НАЦІОНАЛІЗМОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

І. КУЛИК

Листопадовий пленум ЦК і ЦКК КП(б)У сказав своє слово і про літературу; у спеціальному шостому розділі — „керівництво фронтом літератури і мистецтва“, сказано, що партія повинна здійснювати повсякденне більшовицьке керівництво фронтом літератури та мистецтва і підкреслено: „при значительном росте украинской советской литературы и писательских кадров на этом фронте особенно отчетливо выявилось влияние буржуазно-националистических элементов и их агентуры в партийных рядах“.

Це „особенно отчетливо“, що підкреслено пленумом, повинно примусити кожного з нас ознайомитися з тим станом, який ми маємо в галузі художньої літератури і з тими класово-ворожими націоналістичними вихватками, що мали в ній місце, з тою боротьбою, що ми її провадили, провадимо і будемо провадити і надалі проти петлюрівщини, проти націоналістів усіх ґатунків.

Чому саме фронт художньої літератури особливо був об'єктом спроб класового ворога впливати на нього, просякати його тощо?

А це тому, як цілком правильно і повнотою сказано в резолюції пленуму про значне зростання української радянської літератури і письменницьких кадрів, що українська радянська література перетворилася в надто могут-

ній чинник політичного впливу на маси, в надто могутній чинник політичного виховання і перевиховання якнайширших мас робітників, колгоспного селянства, трудящої інтелігенції. І саме через те, що радянська література стала таким могутнім чинником, цим чинником намагалися заволодіти вороги, намагалися його захопити в свої руки. Це розуміли не всі. Дехто недооцінював значення літератури, дехто виходив з того, що нічого тут серйозного немає, а дехто оцінював значення радянської пролетарської художньої літератури, виходячи з тих же націоналістичних настанов, як представники і очолювач націоналістичного ухилу в нашій партії, який зрощувався з інтервентами — Микола Олексійович Скрипник.

Микола Олексійович Скрипник сказав, між іншим, таке в статті „Актуальні завдання українського літературознавства“ (журнал „Критика“ № 4 за квітень 1929 року):

„Вага літературного твору, його емоційний вплив на суспільство в багатьох разів збільшилися, але політична роль літературного твору вельми зменшилася. Виникли нові галузі, нові терени суспільного життя, що в ньому виявляються творчі сили нашого народу. І тому, хоч абсолютна вага літературного твору збільшилася, але питомі вага його, порівняно з тим, що було 25 чи 30 років тому, — значно зменшала“.

Зверніть увагу на термінологію — „творчі сили нашого народу“. Звичайно, коли виходити з інтересів „творчих

1) Стенограма доповіді, виголошеної в Всеукраїнському будинку Червоної армії.

сил нашого народу", коли виходити з яскраво націоналістичних настанов, тоді може б і вийшло за Скрипником. Він виходив з порівняння нашої літератури з тією українською літературою, що була до революції. А ви знаєте, що це була за література і який міг бути її політичний вплив.

Я думаю, мені не треба доводити, що політична вага художньої літератури на Україні, як і в цілому нашому Радянському Союзі, колосально зросла порівняно з тим, що ми мали до революції, як зросла і розвинулася сама художня література, і особливо це ми відчуваємо тут, в Українській соціалістичній радянській республіці.

З чого складалася дореволюційна українська художня література? Хто був її споживачем? Її аудиторія складалася з півнеписьменних селян, невеликої групи інтелігенції дрібнобуржуазного походження. До робітництва вона майже не доходила. І це не тільки внаслідок гноблення з боку російського царату, який звичайно обмежував українську мову, літературу, тощо. Ні. Тут справа не тільки в російському цараті. Це збігалось з політикою української націоналістичної буржуазії. Українська буржуазія, борючись за своє право „самостійно“ експлуатувати робітників і селян України, сама культивувала національну обмеженість української культури і літератури, намагалася її перетворити в літературу свого курника і свого хутора. І в цьому по суті прагнення української буржуазії і російського царату зводилося до одного політичного знаменника. Єдиний фронт української націоналістичної буржуазії з російською буржуазно-поміщицькою реакцією виник не після революції, він був і до революції, і тільки поширився за часів української Центральної ради.

Я думаю, товариші, що ви всі читали промову т. Панаса Любченка на листопадовому об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У і пам'ятаєте, як він це доводив, покликаючись на численні матеріали.

Цілком правильно, по більшовицькому казав тов. Постишев, що нена-

висть української буржуазії, ненависть петлюрівців до „Москви“ — це не була ненависть до всякої Москви. Ні, проти Москви, до якої в'їхав би „на білому коні“ Денікін, вони нічого не мали, до Москви білогвардійців такої ненависті не було. Навпаки, на своїх „національних конгресах“ петлюрівці сами намагалися відновити оцю російську буржуазно-поміщицьку державу, в якій, вони сподівалися, їм буде дано право експлуатувати робітників і селян України. А ненависть їх скеровувалася проти Москви нашої, проти Москви більшовицької, проти Москви як центру всесвітнього комуністичного руху, проти Москви, яку ми всі любимо і за яку готові віддати всі свої сили і своє життя.

Я думаю, не треба витрачати багато слів, щоб довести, що політична роль українсько-радянської художньої літератури, народженої Жовтнем, літератури, яка внаслідок мудрої, правильної лєнінської політики нашої партії здобула багатомільйонну аудиторію робітників, колгоспників, трудящих, — що ця політична роль її незрівняно зросла. Особливо після ухвали ЦК ВКП(б) з 23/IV 1932 року, що відкрила нові великі обрії для розвитку радянської літератури в усьому Союзі і, зокрема на Україні. Саме через те, що українська література здобула вплив на такі багатомільйонні маси і перетворилася в таку могутню зброю соціалістичного будівництва, саме тим, що значно посилилася роль пролетарської літератури, — і пояснюється намагання класового ворога пролізти до неї.

Не було жодного контрреволюційно-шовіністського угруповання на Україні, відкритого органами славетного ДПУ, без спроб пролізти в літературу. Викривають СВУ на чолі з академіком Єфремовим, і там був літературний салон Старицької-Черняхівської, де гуртувалися шовіністичні літературні кадри, з цього салону намагалися вони поширювати свій вплив на інших письменників. Скажімо, коли тепер викрита ДПУ така контрреволюційна організація, як українська військова організація (УВО), то ми бачимо, що чле-

ни її намагалися зосереджувати свою роботу там, де вони могли мати стик з літературою, з видавництвами. Тут і спілка революційних письменників Західної України, де була ціла низка провокаторів, шпигунів, агентів польського і німецького фашизму (Атаманюк, Козоріс, Загул, Ткачук, Гжицький, Гаско і ін.), і літературний відділ ВУАН, і інститут шевченкознавства, і навіть певною мірою інститут червоної професури літератури і критики при ВУАМЛІН, і видавництва. Це ж не випадково, що директор видавництва „Рух“ Березинський був дворушник, агент польського і німецького фашизму, не випадково, що колишній директор ЛІМ'у Яловий виявився також дворушником, підлим шпигуном, не випадково, що директор ДВОУ Озерський теж виявився членом контрреволюційної організації, директор видавництва „Молодий Більшовик“ — теж виявилось, що він контрреволюціонер. Отже, не випадково вони зосереджували сили своїх агентів саме в художній літературі, в тих органах, які були зв'язані з художньою літературою.

І кожен період активізації буржуазно-фашистських контрреволюційних елементів позначався пожвавленням цих елементів і в художній літературі.

До радянської літератури вони йшли так само, як свого часу йшли дворушники до партії, як дворушники з колишніх боротьбистів, укапістів, ніби здаючи свої позиції, входили до нашої партії і там, у її лавах, намагалися продавати радянську Україну німецькому, польському, румунському, англійському тощо фашизмові, мріяли про те, щоб зробити нашу радянську Україну колонією і рабинею чужоземного капіталізму.

Мені пригадується такий жартівливий гумористичний твір Василя Блакитного, написаний ним, коли відбувся з'їзд партії боротьбистів, коли вони вирішили влитися в нашу партію. Цей твір написаний віршем (рос. мовою). Наприкінці з'їзду вони співають інтернаціонал і от на голос интернаціоналу Блакитний дає такі слова. Одна група

хоче йти просто в банди, щоб там, не прикриваючись „фіговим листочком“, боротися проти радвлади, друга група намагається пролізти в партію і всередині її займатися дворушницькою, контрреволюційною роботою. І от одні, що вирішили йти до партії, співають так:

„Пойдем, сольемся, разольемся,
Вольем, зальем большевиков“ ✓

А друга група відповідає:

„До новий встречи растаемся
До нежных вешних лепестков“ ✓

Дійсно вони зустрілися і ті й другі, і „одверті“ і приховані. Між ними ніякої різниці немає. Між „звичайними“ бандітами петлюрівцями і якимнебудь рафінованим українським інтелігентом М. Яловим, який зумів завоювати в багатьох радянських письменників авторитет, „одверто“ дивлячись в очі і одержуючи торгсінівські бони за свою шпигунську роботу.

Вони зустрілися в камерах ДПУ, яке їх викрило, але вони випустили з уваги, що існувала і третя група, існувала група таких, які дійсно чесно здали свої попередні позиції, визнали свої попередні помилки в націпитанні, пішли до нашої партії, чесно в нашій партії працюють, бо не можна брати під сумнів обов'язково всіх, хто вийшов з колишніх дрібнобуржуазних і націоналістичних партій. Коли б ми з вами стали на такий шлях, що всі вони наші вороги, дворушники, — це була б дуже нехороша думка про нашу партію, це значить, недооцінювати сили нашої партії, це була б поразеньська точка погляду. Безперечно, чимало таких, які чесно ішли до нас, ми перевиховали і вони непогані, а часом і дуже хороші більшовики.

Але агенти контрреволюції з чужоземних інтервентів, голосуючи за всі наші резолюції, фактично провадили свою контрреволюційну руйніницьку роботу, вони озброїли себе навіть цілою теорією, цілою філософією дворушництва і зради, зради, доведеної до ступня „найвищої гідності“, принципової безпринципності.

Знаєте, просто важко собі уявити, до якого жахливого падіння, до якої моральної проституції повинні були впасти ці люди для того, щоб там, де вони можуть це робити, одверто проголошувати зраду, продажницьку безпринципність — свій єдиний „принцип“. Вони взяли собі за зразок заяву одного західньо-українського письменника Федора Дудки, що „від перебіни погляду чортячі роги на людині не виростають“. Він у своєму романі „Квіти і кров“ показує Київ, звільнений від петлюрівщини, від директорії, Київ, у якому Червона армія і радвлада. І от одна з героїнь Лідочка, дружина одного петлюрівця, який утік з Петлюрою, зустрічає свого давнішого приятеля, теж колишнього петлюрівця, і раптом, жахаючись, дізнається про те, що він член компартії: можна сказати, „чесний“ петлюрівець — і раптом став членом партії. То ж він пояснює, чому він саме „пішов до більшовиків“:

„За директорією... потяглася вся українська інтелігенція і народ залишився під більшовиками сам без національного проводу і керівництва“.

Ми з вами, я думаю, прекрасно обходилися і обійдемося без цього „національного проводу і керівництва“ директорії. Але він аргументує далі:

„Являлась загроза, що пробуджену з таким трудом, неокріпшу ще національну свідомість поглине захоплення рухом соціальним. Треба було ту національну свідомість не тільки зберегти... треба було її якнайдалі поширити і поглибити“.

Як бачите, цей одвертий фашист дбає так само про „національну свідомість“, як дбав за неї, на жаль, старий більшовик, що переродився і став, як переродженець, керівником націоналістичного ухилу — Микола Олексієвич Скрипник. Він теж у своїх творах проводить таку думку, що „треба дбати за національну свідомість“.

Але ось що далі каже Дудчин „герой“:

„Являлась необхідність витворити таку українську верству, яка, взявши в руки національний провід, висунула б назустріч більшовицькій централізації

влади домагання утворити на наших землях свій власний національний уряд. Коротко кажучи — більшовизмові московському треба було протиставити більшовизм український“.

Тут просто дається гасло: треба українським націоналістам влазити в нашу партію, треба було агентам петлюрівщини, польської, німецької контррозвідки влазити до нашої партії і там поширювати свою націоналістичну отруту з тим, щоб деякі легковіри, зокрема і письменники, цій отруті піддалися і стали рупором цієї отрути.

Я хочу звернути вашу увагу на те, що в активізації української націоналістичної контрреволюції, зокрема у спробах її посилити свій вплив на хід національно-культурного будівництва, на художню літературу, — можна простежити певну закономірність. Оця активізація збігається з моментом основних зрушень і зламів нашої політики на селі. Це якнайкраще стверджує всю правильність положення тов. Сталіна про те, що національне питання — це є по суті селянське питання. Доки існує одноосібне товарове господарство, яке здатне не тільки зберігати, але щоразу наново продовжувати капіталізм, доти неминучі спроби куркульні зривати наше соціалістичне будівництво. Це ще один аргумент, щоб якнайскоріше нам перетворити всі колгоспи на справді більшовицькі і далі боротися за повне завершення судильної колективізації. Але я зараз говорю про літературу. І от, кадри інтелігенції, яка бере участь у творенні української літератури, теж значною мірою походять із села, зв'язані вони були з селом, переважно одноосібним, певна частина зв'язана була безпосередньо з куркульством і потрапляла дуже легко під вплив куркулів, гостро по куркульському реагуючи на всякі зміни на селі. Оце можна простежити.

От, наприклад, НЕП окрилив куркулів деякими безпідставними надіями. Куркуль помітив у цьому етапі, що „все-рйоз і надовго“, але не помітив, що не назавжди.

І от серед певної частини письменників, які раніше під час громадянської

війни, пішли до радянської художньої літератури, ми помічаємо як у них починають виявлятися занепадницькі мотиви в їх творах і т. д. Це відбулося і на творах Сосюри, який написав у період НЕПу свою „Налетчицю“, який ударявся часто в анархізм махновського типу.

„Я не знаю, хто кого морочить,
Але я б наганя знову взяв
І стріляв би в кожні жирні очі,
В кожну шляпку і манто стріляв“

Далі, в період між XIV і XV з'їздами ВКП(б), за який елементи куркульства були пожвавилися на селі — якраз у цей період виник шумськізм, хвильовізм з „орієнтацією на психологічну Європу“ з гаслом „Геть від Москви“, з мріями про здійснення гасла Бухаріна „Збагачуйтесь“ хоча б у творах І. Сенченка і водночас з симпатіями до троцькізму.

Український націоналізм — з одного боку, правий опортунізм Бухаріна — з другого боку, троцькізм, ще з одного боку, але, товариші, для людей, які на своєму прапорі написали безпринципність, для людей, які виявляють валленродизм, ця мішанина не випадкова.

Що таке цей валленродизм? Сама назва цього терміну походить від поеми польського класичного поета Адама Міцкевича „Конрад Валленрод“, де він розказує, як один литовець під час наступу товтонського ридарського ордену на Литву, забирається в лави цього ордену, стає його головою і цей орден руйнує зсередини. При чому весь час займається зрадою, вдаючи справжнього керівника ордену. І там є такий вираз. „Ти — раб, рабів єдина зброя — зрада“. І от це стало гаслом українських контрреволюціонерів, фашистів, власне ним керувалася і Вапліте, утворена Хвильовим, Яловим та Досвітнім, „Вільна академія пролетарської літератури“.

Українська партійна організація під керівництвом тов. Кагановича, який тоді був генеральним секретарем ЦК КП(б)У, зуміла викрити і розбити шумськізм-хвильовізм. Мало того, товариші, якраз у цей період не обмежувались тим, що викрили і розбили

шовіністів, наша партія, її ЦК, під проводом тов. Кагановича, зуміла об'єднати навколо ЦК кращі літературні пролетарські сили, якраз тоді була утворена Всеукраїнська спілка пролетарських письменників — ВУСПП, утворено „Молодняк“. Ці спілки хоча й мали помилки в своїй роботі, але завжди стояли на партійних позиціях і провадили рішучу боротьбу проти всіх вихваток контрреволюції в художній літературі, зокрема і перш за все проти українського націоналізму в художній літературі.

І хоча тепер усі організації ліквідовано (і цілком правильно, треба було їх ліквідувати) постановою ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 року, але з цих організацій вийшло провідне ядро пролетарської літератури, що є основним ядром у нашій радянській літературі і тепер.

Я, товариші, вважаю, що хоча справа ніби минула, Вапліте давно було викрито, але не вадить знов нам згадати, в чому полягала суть цієї літоорганізації. Основні гасла, що їх викинули ваплітяни, були „Геть від Москви“, „Орієнтація на Європу“. Ось як Хвильовий у своїй статті „Думки проти течії“ аргументує цю „орієнтацію на Європу“. (Не могли ж ваплітяни одверто заявити, що вони орієнтуються на європейський фашизм, на пілсудчину, Гітлера тощо, це було б небезпечно, перебуваючи у нас, у Радянському Союзі, де є Червона армія, ДПУ! тощо, і вони взяли інший курс).

„Ви питаєте, яка Європа? Беріть яку хочете: „минулу—сучасну, буржуазну—пролетарську, вічну—мінливу“. Бо й справді: Гамлети, Дон-Жуани, чи то Тартюфи були в минулому, але вони є і в сучасному, були вони буржуазні, але вони є і пролетарські, можете їх вважати „вічними“, але вони будуть і „мінливі“... Тут ми нарешті стикаємося з ідеалом громадської людини, яка в своїй біологічній, ясній психо-фізіологічній основі вдосконалювалася протягом багатьох віків і є власність усіх класів“.

Себто орієнтація на буржуазну Європу, Європу, яка стояла вже тоді на шляху фашизації, яка вже розкладалася

наближенням кризи. Хвильовий, для того, щоб нас обдурити, взяти на гачок цієї буржуазної Європи, пише, що, мовляв, ця Європа є „власністю всіх класів“ і щоб переконати нас у цьому більше, він обливає брудом те, що нам найдорожче, він сміє порівнювати Леніна зі всякими буржуазними поміщицькими реформаторами минулих часів. Він далі каже так: „у цьому сенсі ми нічого не маємо проти того, щоб Леніна порівняти з Петром Великим“. Між іншим, так само як і російські змівівівці, коли вони намагалися обдурити нас, покладаючи свої надії на „переродження“ радвлди, диктатури пролетаріату, на те, що у нас, за радянських умов, вони зможуть побудувати свою „єдиную и неделимую“, „великую“ буржуазно-поміщицьку Росію; вони саме казали — „ми приймаємо і „вашого“ Леніна тому, що він нічим принципово не відрізняється від „нашого“ Петра Великого“. Хвильовий так каже: „Як той, так і другий належали до одного типу громадської людини, а саме — ідеального, що його нам дала Європа“. Тут же він, Хвильовий, заперечує більшовицьку українізацію, яку ми провадили й провадимо і яка тепер, не зважаючи на галас фашистів закордоном, поширюється у нас з кожним днем. Але Хвильовий від Шумського одержав інше гасло, що говорить не про українізацію, а про „дерусифікацію пролетаріату“. Він так і каже.

... „Справа не в масі, а в негайній дерусифікації пролетаріату“ „Дерусифікація пролетаріату“, — це було гасло петлюрівське і його, як бачите, проводив Хвильовий. Далі цілком природньо, що проголосивши гасло „орієнтації на Європу“, треба було бути послідовним і проголосити друге гасло, про те, щоб відірватись від більшовицької Москви.

Хвильовий і пише про це розділі „Московські задрипанки“. Я не хочу вас втомлювати цитатами, але у всякому разі це цілковито збігалось з настановами українських фашистів, які перебували закордоном і їх хазяїв — чужоземних імперіалістів, які намагалися відірвати Радянську Україну від Ра-

дянського Союзу, протиставляти Україні — „Москву“. „Ваплітяни“ виконували службову роль фашистів у галузі літератури, проголошуючи гасло відірвання радянської української літератури від радянської російської літератури, бо мовляв, вона „повинна орієнтуватися на Захід“, тим самим на буржуазію, на фашистів, але не на російську, що є наймогутнішою у світі, найінтернаціональнішою в світі, художню літературу, на яку, звичайно, орієнтуємося ми, у якої вчимося ми, пролетарські письменники. А Хвильовий говорить:

„Отже, оскільки наша література стає нарешті на свій власний шлях розвитку, остільки перед нами стоїть таке питання: на яку із світових літератур вона мусить взяти курс. У всякому разі не на російську. Це рішуче і без всяких застережень“. І далі:

„Поляки ніколи б не мали Міцкевіча, коли б вони не покинули орієнтуватись на московське мистецтво“.

Знаєте, товариші, ця згадка про Міцкевіча, в світлі того, що нам стало відомо, набуває тепер для нас особливого сенсу. Безперечно, тут Хвильовий перекликається з закордонними українськими фашистами, звідси орієнтація на Міцкевіча, звідси „валленродизм“.

Не розумів цього, правда, Микола Олексійович Скрипник. Про це свідчать такі рядки його статті „До теорії боротьби двох культур“. Цитую з Скрипника: „Борючися з плужанством і гартванцями на Україні, з ідеологічними художніми течіями в російській літературі та їх впливами на літературу українську, тов. Хвильовий має свій окремий погляд у мистецтві, а саме — він прихильник так званого формалізму і неокласицизму. Ну, стоїть — і нехай собі стоїть, бог із ним, — це їхня літературна справа... Втручається до їхньої літературної боротьби — це не наше завдання... („Статті й промови“, Том II, частина 1, стор. 114).

Що значить ось такий „відгук“ М. О. Скрипника, який тоді був Наркомосом і членом Політбюро на цей явно контрреволюційний виступ Хви-

льового? Це значить, що ми „можемо вмити руки“, „нас не стосується літературна склака“, „нас не цікавить те, що Хвильовий бореться з ідеологічними течіями в російській літературі“. А „ідеологічні художні течії“, які не були угодні Хвильовому і тим, хто був із ним—Яловому і Досвітньому—це був інтернаціоналізм, це була пролетарська література. А Скрипник якраз у цьому і підтримує Хвильового. І поскільки Хвильовий тут змикається з інтервентами, постільки й Скрипник тут змикається з інтервентами, допомагаючи Хвильовому. І далі той же Хвильовий каже: „Досить філософствувати—„дайш“ свій власний розум“. Він мріє всіх обдурити. Як характерне це для того, хто однаково хоче служити і польському пану-поміщикові, і німецькому, і російському генералові Денікіну.

Далі цитата: „в Європу ми поїдемо вчитися, але з затаєнною думкою, за кілька років горіти надзвичайним світлом“. Він, правда, не каже якого кольору повинно бути це „світло“. Ми можемо самі догадатися—жовто-блакитного.

Не дивно, товариші, що „Вапліте“ Хвильового привітали закордонні фашисти, перш за все Дмитро Донцов, один з „вождів“ українського фашизму, який у своїй книжці „Націоналізм“, заявляє, що мораль і етика—це „зайві речі для політичного діяча“. Тут теж пропагування проституції, доведеної до „принципу“.

Ми виявили і ідейно розтрошили „Вапліте“ і хвильовизм і після того „ваплітовці“ „визнають свої помилки“, вони „викидають“ зі свого складу президію свою, а саме Хвильового, Ялого і Досвітнього і, „перебудувавшись“, як вони нас запевняли, друкують у себе статтю фашиста П. Христюка, в якій цей фашист страшно радів, що „знайшлися нарешті люди в компартії, які не бояться критики комуністів“. Це було написано з приводу твору члена партії Епіка, коли на це звернула увагу і ударила наша партійна преса.

Коли це розкрили під керівництвом партії ми, тодішні вуспівці, пролетар-

ські письменники, тоді ваплітяни знову міняють свій фронт і розпускають „Вапліте“. Тоді ж Хвильовий написав заяву, ніби він „здав усі свої позиції“. Звучала заява щиро, так, що важко було не повірити. І що ж тепер, коли викрито контрреволюційну організацію УВО, колишні „ваплітяни“ починають виступати на наших зборах (у нас тепер утворився окремий письменницький партійний осередок, це прекрасна річ) і „каються“, що „ми, мовляв, увесь час обдурювали, ніби ми ліквідували „Вапліте“, це був маневр для того, щоб вас обдурити. „Вапліте“ продовжувало фактично існувати“.

І „ваплітяни“, як тепер показують заарештовані дворушники, контрреволюціонери, це був не ухил, нічого подібного. Це була контрреволюційна фашистська організація, цілком свідомо фашистська організація. *огого!*

Деякі письменники, можливо, потрапили до цієї організації просто не розібравшись у цій справі, повіривши „ваплітянам“, що в них „академія“, як вони це називали, що ВУСПП—це „халтура“ і т. д. Але зненависть до ВУСПП'у—це не була зненависть до нас особисто, це була класова боротьба.

Знаєте товариші, що „ваплітяни“ і тепер ще туго визнають і не завжди визнають те, що їм слід було б визнати. Візьміть хоча б Досвітнього. Це ж така бездарність, що коли б не його перебування в цій контрреволюційній організації, яка спеціально створювала для нього авторитет, то ніхто б його і не вважав за письменника.

Це був просто фашист, якому доручено було працювати між письменниками. Так от цей Досвітній на зборах партосередку письменників 17 грудня виступає з самокритикою і заявляє, що „ми дійсно помилялися, я прошу, товариші, пробачити і т. ін., я не любив колишніх вуспівців, тепер я їх люблю, ми мимохідь туди потрапили, ми, мовляв, були стрілочниками, десь там за кулісами був невідомий режисер, який керував нами“. Цей невідомий, містичний „режисер“ у них увесь час фігурує. Збори осередку не за-

кінчилися 17 і повинні були продовжуватися 19. І от уранці цей Досвітній подав нам свою „самокритичну“ заяву. Називається вона „Вапліте, як легальний форпост контрреволюції“. У цій заяві він нібито кається по всіх пунктах і просить мене зробити свої зауваження. Зауваження я зробив 19-го, коли у нас відбувалися збори партосередку. Між іншим, з цієї заяви Досвітнього виходило, що Шумський не керував справою організації Вапліте.

А на цих же зборах, не знаючи про цей виступ, Павло Іванов, також член партії, заявляє, що перші організаційні збори Вапліте відбулися в квартирі у Шумського. Як після цього розцінювати заяву Досвітнього, який сам був на цих зборах у Шумського, як це розцінювати, як не дворушництво? Він не знає, що показав Шумський, і от Досвітній, як фашист, спішить рятувати Шумського. Ми виключили його з партії. Він 17-го, коли виступав на партосередку, обіцяв, що 19 ще раз виступить. Виступити 19-го йому не вдалося, він виступає на допиті трішки меншої аудиторії. *нах!*

Вапліте „саморозпустилася“. Ми знаємо, що це був маневр, тому, що, саморозпустившись, вони починають видавати альманах—„Літературний ярмарок“, ніби „позагруповий“. Виходив цей „Літ. ярмарок“ у 1929 році.

Ось вам книга 138. Звідкіля ця нумерація, бо книга 8, а написано 138. Вони, ліквідували Вапліте і закривши журнал Вапліте, почали випускати „Літературний ярмарок“, який був продовженням їх попереднього журналу. Коли скласти номери журналу $1+3+8=12$, так вийде, що це їх 12 книжка.

Колись в передмові до своїх творів, Хвильовий писав про 3-х мушкетерів (це були Хвильовий, Яловий і Досвітній, два сидять де слід, а Хвильовий позбавив нас від зайвих турбот, самопопробував своєю смертю нам нашкодити).

Але, говорячи про „3-х мушкетерів“, він додає, що іде річ не тільки про мушкетерів, але й про мушкети тому що мушкети, це та стара зброя,

яка стріляє в кілька сторін. Стріляй, мовляв у всі кінці, прислужуйся всім панам і виступай проти всіх.

У 3-ій книжці „Літературного Ярмарку“, ми читаємо таку ніби то розмову, між автором (це Кость Буревій, колишній член ЦК рос. партії с-рів, якого ми за його дворушництво в літературі вигнали з усіх наших видань) і Пікассо—французьким відомим художником, де проводиться теж гасло—„Геть від Москви“, „Орієнтування на психологічну Європу“.

Але настав час, коли довелося „Літературний ярмарок“ ліквідувати. Тоді хвильовісти організують нову свою літературну організацію „Пролітфронт“. І в своєму новому журналі знову друкують твори такого ж напрямку, таких же настроїв, націоналістичні твори Юрія Яновського з його роману „Чотири шаблі“, тут вони нападають на пролетарську літературу, тобто по суті завуальовано продовжують попередню свою лінію.

Щож, товариші, виявляється? Одні розказали, що вони нас дурили, „розпустивши“ Вапліте. Другі казали, що вони нас дурили „Літературним Ярмарком“, а треті, що дурили „Пролітфронтом“. І, нарешті, один з них настільки набрався сміливості, що розказав, що коли частина хвильовістів вступила до ВУСПП'у, до пролетарської організації, то це теж був тактичний маневр з тим, щоб нас обдурити.

От як уперто, як послідовно намагалися розкласти наші лави, пролізти до наших лав, до радянської літератури українські фашистські контрреволюційні елементи. Ця упертість, яку диктували їм їх хазяї, чужоземні інтервенти, ця упертість, з якою вони мріють відірвати радянську Україну від Радянського Союзу, щоб цим не тільки Радянський Союз позбавити заліза, хліба, вугілля, металу, але й взагалі його розбити,—це упертість капіталізму, що вмирає, що гине і мріє про знищення Радянського Союзу, як єдину змогу для того, щоб продовжувати своє жалюгідне, засуджене історією й розвитком революції на смерть, існування.

Коли деякі письменники випадково потрапили до „Вапліте“, не знали, в чому тут справа, то все одно їх творчість за період перебування у „Вапліте“ пройнята була буржуазним націоналізмом. Коли Епик покликається на те, що творчість його була „чиста“ від націоналістичних помилок,—то якраз за час перебування у „Вапліте“ у нього було написано „Зустріч“, „Восени“—явно націоналістичні твори. Так само й Куліш—він дав низку п'єс, яких ставити не можна, п'єс по суті антирадянських, антипартійних. Це його „Народній Малахії“, погана сатира на Радянську владу, на диктатуру пролетаріату, це його „Мина Мазайло“, пройнята українським націоналізмом, його „Патетична соната“. Тоді ж друкувався роман Хвильового „Вальдшнепи“, що вихвалює тип української фашистки Аглаї. Ця Аглая по суті непманка, але він її ставить на ґрунт селянський, звичайно, куркульський з тим, щоб здобути це „залізо“, яке потрібно українському фашизму. Приблизно такий же тип у вигляді петлюрівки Марини дає Куліш у своїй п'єсі „Патетична соната“, яка у нас сцени не бачила. Куліш сам заявив, що за 10 років своєї роботи з 10 п'єс, які він написав за цей час, він викреслює сам свідомо 7 років своєї праці, сім п'єс, в тому числі і „Маклену Грасу“, яка ганебно провалилася в кол. театрі Курбаса, в театрі „Березиль“ тому, що, як це відзначив і листопадовий пленум ЦК, настановами Курбаса було те, щоб обов'язково, за всяку ціну, з усякої п'єси робити націоналістичне й контрреволюційне видовище.

Курбас був цілком свідомим націоналістом. Можна було тільки дивуватися, як так довго терпіли його керівництво. Очевидно, треба було, щоб приїхав т. Постишев і по більшовицькому нашу українську парторганізацію вздибив для того, щоб ми звернули потрібну увагу на всі ділянки нашого культбудівництва, зокрема на театр і щоб прибрали цього Курбаса; а тепер, як відомо вам, він позбавлений звання народного артиста. В чому полягала „ідеологія“ Курбаса? Він за прин-

цип узяв протиставляти себе аудиторії. Він казав, що коли між театром і аудиторією згода, тоді театр не виконує своєї ролі. Тому, що пролетарська аудиторія, яка заповнює радянський театр, зовсім не по духу буде націоналістичному Курбасові. Він обґрунтовував це так, що театр тоді не виконує свого призначення,—протиставляти себе дійсності. Театр, за Курбасом, повинен завжди протиставляти себе дійсності, щоб цю дійсність переробити. Ми трохи інакше ставимося до нашого радянського театру. Ми кажемо, що театр, звичайно, повинен впливати на нашу дійсність. Але якщо йому треба щось переробляти в нашій дійсності, то, очевидно, це залишки старого, які нам лишилися в спадщину і яких ми намагаємося позбутися.

Але коли театр буде протиставляти себе по суті нашій радянській дійсності, диктатурі пролетаріату,—значить він буде боротися проти диктатури пролетаріату. І Курбас боровся проти диктатури пролетаріату у свему театрі. Він узяв собі за принцип, що театр повинен обов'язково подолати драматурга. Ми з вами вважаємо, що провідна ідейна роль у виставі належить якраз драматургові. Курбас вважав, що треба драматурга подолати, тому що це були драматурги радянські.

З такої прекрасної п'єси, як „Диктатура“ І. Микитенка, він зробив таку карикатуру, що люди виходили з театру обурені. Він, Курбас, узяв собі за принцип у кожній п'єсі подавати тип людини, протиставленої суспільству. Це було українське націоналістичне міщанство.

Навіть у такий п'єсі як „Невідомі солдати“ комсомольського драматурга Л. Первомайського—Курбас умудрився зробити „основним героєм“ білогвардійця полковника Пивовара, який відіграє у Первомайського другорядну роль. Отже, Курбас нічого не мав проти російського білогвардійця. Він, як і його однопіддані, ненавидів тільки російський пролетаріат.

Це було досить доведено на листопадовому пленумі. А що до Куліша, то Курбас був його злим духом. Коли

Куліш писав хорошу п'єсу, то Курбас говорив, що вона халтурна, коли Куліш писав шкідливу п'єсу, Курбас її хвалив.

У нас було чимало людей, які вірили, що Курбас надзвичайно „культурна й потрібна людина“, що коли зняти Курбаса — так говорили, — то „загіне Березіль“. Зняли його, і як бачите, не загинув театр, а навпаки став незрівнянно кращим і нашим. Так, розбиваючи націоналістів, ми дістаємо змогу ще могутніше розвиватися і розвивати українську культуру, національну формою, інтернаціональну, пролетарську змістом. Зокрема театр „Березіль“ після того, як зняли Курбаса зумів добре подати прекрасну п'єсу „Загибель ескадри“ О. Корнійчука. Ви бачите на сцені трагедію, а виходите з театру з бадьорим почуттям. Зрозуміло, що в процесі нашої боротьби у нас можуть бути окремі поразки, але перемога повинна бути за нами, бо нами керує всесвітня могутня партія більшовиків, бо нами керує тов. Сталін.

Коли ви візьмете російську пролетарську літературу — хоч би „Разгром“ Фадеева, там показана теж трагедія, але після того, як ви прочитали цю річ, нема у вас сумного настрою, навпаки, — ви відходите від книжки з бадьорим настроєм, з певністю нашої перемоги. Тим часом уся творчість Вапліте завжди пройнята була занепадництвом, невірою в сили революції. Вони цим теж виконували соціальне замовлення своїх хазяїв, яким треба було сіяти ці настрої серед читачів.

Товариші, я не хотів би обійти інших антирадянських, антипартійних, частогусто націоналістичних, течій і напрямків у художній літературі.

1929 року розвинула свою активність група так званих динамічних спіралістів, група „Авангард“ Валер'яна Поліщука. Чому саме 1929 року? А тому, що це був період особливо гострих змін економіки села, період проголошеного XVI з'їздом ВКП(б) нашого рішучого соціалістичного наступу на капіталістичні куркульські елементи, і ці елементи активізувалися у всіх галузях, в тому числі і в художній літературі. Отже не дивно, що якраз у цей рік у

нас з'явилася ціла низка націоналістичних, контрреволюційних творів. Контрреволюційний роман М. Івченка „Робітні сили“, антирадянське оповідання П. Ванченка „Про гніду кобилу“, націоналістичні книжки, які ніби висловлювали „симпатії“ до радянської влади, але саме в надії на „переродження“ її, на те, що її захоплять до своїх рук націоналісти, фальсифікують її — „Чайка“ Д. Бузька, „Чад“ Я. Качури, „Змова масок“ Г. Коцюби. Я не ставлю всіх цих творів на один рівень, але об'єктивно всі вони служили тій самій меті відриву УСРР від СРСР. Тоді ж вийшло кілька книжок на історичні теми — оригінальних, перевиданих і перекладених: у них проводилося ту ж таки тенденцію — романтизування, ідеалізацію історичного минулого України, протиставлення його радянській дійсності, щоб ту дійсність заперечити („Козак і воєвода“ М. Горбаня „Шоломи на сонці“ К. Гриневичевої, „Незвичайні пригоди бурсаків“ В. Таля, „Запорожці в Сарагосі“ М. Ординцева). Тій же меті служив роман Ю. Яновського „Чотири шаблі“, де події 1918 року, як правильно зазначила критика, подано в дусі української націоналістичної романтики XVIII століття. Характерно, що більшість цих „історичних“ творів видало видавництво „Рух“, на чолі якого був дворушник контрреволюціонер А. Березинський. Безперечно, що ця діяльність видавництва „Рух“ була відгуком на замовлення, що йшло з-за кордону від інтервентів та їхніх лакеїв, західноукраїнського фашиста на зразок Богдана Лепкого, який саме перед тим виступив з своїм найпідлішим шовіністичним романом „Мазепа“, де він вихваляв якраз дворушницькі, „фарисейські“ властивості свого героя.

Тоді ж, як я вже згадував, розвинулася активність В. Поліщука та його групи „Авангард“. Це різні сторони тієї ж таки активізації куркуля та його підпісників. В. Поліщук був відомий раніш, як автор багатих порнографічних творів, але самою порнографією (як теж, як засіб розкладу нашої молоді, була знаряддям у руках класового ворога) справа тут не обмежується.

Досить ознайомитися з третьою книжкою альманаху „Авангард“, щоб переконатись, що ця група займала виразно й активно контрреволюційні, шовіністичні позиції.

Тут ми маємо твір Леоніда Чернова, і порнографічний і шовіністичний твір.

„Вірю я, хоч ти й чужими п'яна
Й повна пам'яті потоплого мерця,
Так і я візьму тебе, кохана,
Щоб родила сина-жеребця.
Я його в прийдешнім перестріну
Щоб в століттях залишити слід.
Він за жінку візьме Україну,
А за побратима — цілий світ.
Ти в степах татарських загубила
Честь і сором, волю і нудьгу —
Україно, — голуба кобила
На червоному скелястому шляху“.

Суть тут ясна. Українська буржуазія, українське куркульство чекає закордонного „хазяїна“, з яким, об'єднавшись, воно зможе подолати радянську владу, диктатуру пролетаріату. На нашому радянському шляху, мовляв, „самостійна Україна“, яку Чернов не соромиться порівнювати з кобилою, „загубила волю“, але загубила й нудьгу, і тепер чекає нових жеребців, які „будуть її звільняти“ (сміх).

Коли ми, вуспівці, виступили рішуче проти групи „Авангард“, заявляючи, що це група націоналістів, то Микола Олексійович Скрипник нам відповів: „Ви не визнаєте „Авангард“, а знаєте, що колись не визнавали й української нації, але вона існує“. Звичайно, українська нація для Миколи Олексійовича — це був основний критерій, а щодо Валеріана Поліщука і його творчості, очевидно, для нього це було рівнозначно українській нації.

Ось що проповідує цей Валеріан Поліщук:

„Обдарований поет, як муха: де сяде його увага, там залишає творчі сліди після себе“.

Таких „творчих слідів“ він залишив чимало. От один „творчий слід“, де він доводить, що згвалтувати дівчину, жінку, це не злочин, а навіть рекомендується (сміх). Тут ви маєте його практичні поради в такому дусі. Сміш-

ки смішками, але почуваш прості фізічну огиду від цих „слідів“. Але справді не обмежується. Він тут каже, що „роля сучасного письменника полягає в помилках та ухилах“. Він у принципі зводить ці помилки й ухили, мовляв, треба їх робити. Проповідування цих помилок і ухилів і тут же проповідування того, що тепер ми називаємо ва-ленродизмом: От що ми тут маємо. Поліщук проповідує вміння бути гнучким і пружним, пристосовуватися до всіх обставин і обдурювати всіх. Він розводить націоналістичну теорію, порівнюючи СРСР з іграшкою „Ванька-встанька“, а Україна — то, мовляв, то шматок олова, який завжди „рятує“ весь Союз, дає йому змогу встати щоразу, Україна — то, мовляв, „пухлячок“, а решта Союзу — нічого не варта.

Нарешті він обурливо глузує з того, що для нас, більшовиків, найдорожче — це обливати брудом ім'я Леніна, кажучи: „одному кінчику вашого нігтя заковані стільки мудрості, що її не охопить Ейнштейнові з Леніном укупі“, або такий говорить про свої афоризми: „скаже якийсь Наполеон, Кулідж, Шопен — чи Ленін — цілий світ оббіжить“... „мої афоризми мали б багато більшого успіху, коли б я був, наприклад, головою Раднаркому“... Хто, крім людини, яка зневажає, ненавидить комунізм, посміє би так висловлюватися про найгеніальнішого в світі вчителя й вождя всіх трудящих — „якийсь Наполеон“. А цьому порівнюванню Леніна з буржуазними „знаменитостями“, як бачите, В. Поліщук цілком збігається з вашими творами, хоч він з ними ніби й ворогував. Але ми з вами можемо бути певними, що навіть і через 20 років (коли за думкою Поліщука „Україна доросте до нього“) — не бути Поліщуківі „головною Раднарком“.

Тов. Постишев цитував на Харківському активі Леоніда Чернова. Тут мене його книжка, яка була надрукована, але в світ не вийшла: „На рушні бур“.

У поезії „Харків“, спалюючи спочатку нашу пролетарську столицю, Л. Чернов писав:

„А по безмежних просторах
В темряві спить Україна,
Скиглих осінній вітер
Над кістяками дерев
Вийють бездомні собаки,
Вогники в мокрих хатинах;—
Страшно осінньої ночі
Думать про чорні степи“.

Так малює він наше соціалістичне село — ніби якусь темну, затуркану, поневолену провінцію. Брехня! Саме поняття „провінції“ у нас, в СРСР — зникло, вивелося з ужитку. Яка ж це провінція, коли в найтемнішому колись селі, в найдальшому хуторі — будується соціалізм, розв'язується за проводом пролетаріату, під керівництвом компартії проблеми всесвітньо-історичного значення.

Провінція — це капіталістична Європа, на яку вони нас закликали орієнтуватися. Глуха провінція — це гітлерівщина, це там, де палять книжки на майданах, провінція — це там, де голова спілки письменників сам себе називає проституткою. Головою спілки фашистських письменників у Німеччині тепер обраний (тобто призначений) такий письменник Ганс Гайнц Еверс, він сам носить відомий автор халтурних бульварних романів. Ще 1911 року вийшла книжка його під назвою „Індія“. І ось що він там про себе говорить:

„Власне я не робив нічого за ті гроші, що їх одержував, я тільки продавав себе... Я не бачу істотної різниці між жінкою, що продає своє тіло „публіці“, й митцем, що змушений за гроші викидати коники перед тією ж публікою“.

Однак він не має нічого проти цих рошей:

„І все ж я цілком свідомо дуже вдячний за ці гроші, зароблені мною через проституцію, бо завдяки їм я спроможний провадити те життя, яким живляться коріння моєї творчості“.

Які це коріння і які твори, можете собі уявити. Це в Німеччині, де 65% всіх музик безробітні, де художники не знаходять у собі мужності виступити так, як виступає от т. Дімітров, Попов Торглер, Танев на Лейпцигському про-

цесі — ці художники примушені малювати ландшафти, пейзажі і старанно уникати соціальних мотивів. От що каже Еверс про стан літератури у Німеччині тепер:

„Зі мною відбувається те саме, що й з іншими німецькими письменниками. Одні голодують, другі випадково самі багаті, або мають заможних дружин, треті паралельно страждають на якійсь державній чи приватній посаді. А решта, подібна до мене, проститують на той чи інший манір“.

У всякому разі одверта характеристика дана фашистській літературі і її кадрам. От вам справжня провінція, а не в нас.

Але повернемося до поезії Л. Чернова „Харків“. Він робить певний висновок:

„Сорок мільйонів мого народу
Тягне потужні працювані руки
К сердцю моєї країни:

Галичина і Канада
Тиха Кубань і Карпати,
Далекосхідні селища,
Знатний Зелений Клин...“

Тут яскраво виявлена ідеологія українського фашизму, ось саме ідеологія „Соборної України“, приєднання до неї Кубані і т. ін. Між іншим, якраз М. О. Скрипник виступав у такому дусі, домагався того, щоб до України була приєднана і частина ЦЧО, і Північний Кавказ і Крим.

А „Зелений Клин“ „Далекий Схід“ — це вже замовлення японського імперіалізму. Можливо для вас буде новим, коли я скажу, що в Харбіні японці почали видавати спочатку двотижневик український, а потім щоденну українську газету, тому що ці українські дворушники так само охоче продаються і японському імперіалізму, як всяким іншим, мовляв, кінець-кінцем, — „від зміни поглядів чортячі роги на людині не виростають“. І далі тут же в цьому творі Чернова ми маємо місце, коли він лає „дві історичної нації“ за пасивність — це просто заклик до фашистської активізації.

Між іншим, ці самі мотиви зустрічаються в творчості інших членів колишньої групи „Авангард“, яка тепер уже не існує після постанови ЦК партії із 23 квітня. Скажімо, в Альманасі видавництва „Рух“ до XVI річчя Жовтня подано оповідання того ж Валер'яна Поліщука „Орден зеленого світляка“. Кубанського петлюрівця отамана Калабухова Валер'ян Поліщук вважає за „справжнього революціонера“, а Північний Кавказ „приєднує“ до України. Коли ми розкритикували цей твір, Валер'ян Поліщук „покаявся“, він ніби „здав“ ці свої позиції, а після того — дає нам твір „Ховрашок“. За те, що цей твір уміщено в нашій літературній газеті, несучи, безперечно, відповідальність і я, бо я тоді був редактором „Літ. газети“. У цьому творі він, нібито виступаючи „проти“ класового ворога, нібито заявляючи, що класового ворога треба обов'язково нищити, — фактично збуджує симпатію і жаль до класового ворога, себто, іншими словами, закликає до припинення класової боротьби. І цілком правильно зробила редакція „Комсомольця України“, що розкритикувала нас за вміщення цього твору. Правда, раніше він видав книгу „Повість металу й вугілля“, яку критика вважала за ознаку перебудови, але те, що він знову виявив ознаки українського націоналізму, він не заперечує, і на відкритих зборах партосередку теж виступає з самокритикою, правда, далеко недостатньою, — це свідчить, що до справжньої перебудови Поліщукові ще далеко. У цьому таки Альманасі до 16 роковин Жовтневої революції вміщено оповідання, вірніше розділ з роману Івана Сенченка „Іван Чорногорєць“, де оспівується куркуль, як і в колишніх його „Червоноградських портретах“. Правда, ми знаємо, що останнього часу Сенченко дав кілька хороших оповідань про Біломорбуд, куди він їздив з делегацією письменників.

Щож, коли там недавніх злочинців, покидьків суспільства, перероблено на активних будівників соціалізму більшовицькою правдою і працею, то, очевидно, це повинно було вплинути і на

деяких письменників — націоналістів у минулому.

Ми і після постанови ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 року мали ще чимало вихваток класово ворожих, шовіністичних, контрреволюційних елементів у радянській літературі. Де хто цю постанову ЦК ВКП(б), в якій говорилося про ширше залучення до роботи письменників, колишніх попутників тощо, про створення для них творчої атмосфери, зрозумів так, що це, мовляв, „нова ідеологічна політика“, так би мовити, — прийшов „НЕП“, що мовляв, ми цим опускаємо їм всі їхні колишні гріхи і що тепер вони матимуть повну змогу протягувати свої ворожі нам ідеї в радянській літературі. Ми їх зразу попередили, що справа стоїть не так, що той, хто на це розраховує, той зазнає жорстокого розчарування. Ми з самого початку загострили свою увагу і на націоналістичній небезпеці. Але ми це робили не так рішуче, активно, як повинні були б робити. Загальне знання більшовицької пильності, що було характерне для всієї парторганізації України на певному етапі (протягом 1931-1932 року), звичайно, відбивалося і на нашій роботі, і на роботі комуністів, які працювали в літературі, себто і на роботі комісії Оргкомітету спілки радянських письменників. І через це ми не завжди добачали, як активізувалися і за цей період, на наших очах, чимало націоналістичних елементів.

У молдавській літературі чимало було таких прикладів, як, скажімо, діяльність націоналіста, дворушника професора Очинського, який захопив майже увесь літфронт АМСРР у свої руки. Ми його своєчасно викрили. Вже під час існування Оргкомітету вийшов підручник літератури НКО для семирічної політехнічної школи, який, правда, не побачив світу, бо як тільки він вийшов, ми зразу звернули проти нього вогонь, тому що цей підручник скеровано було всім його змістом проти пролетарської літератури. Та коли ми на сторінках „Літгазети“ почали боротьбу проти цього підручника і його авторів, то в Наркомосі (тоді нарком

мом освіти був Микола Олексійович Скрипник) нам загрозили судом.

На щастя тепер цей підручник заборонено і в нас є нові кращі підручники. Зниження в нас більшовицької пильності призводило часом навіть до того, що деякі з ворогів вважали за потрібне не ховатися і одверто виступали проти нас. Скажімо, М. Могилянський, старий російський кадет, який встиг зробитися українським націоналістом, свого часу, під час виникнення Вapлiте в 1926 р., надрукував у „Червоному Шляху“ своє контрреволюційне оповідання „Убивство“. Тоді Могилянського викрили й розбили. А в 1932 р. він посилав до ЛІМ'у новий свій твір — „Честь“, де проводиться точнісінько та сама ідея, що і в „Убивстві“.

Про що це свідчить? Або такий фашистський поет, як Тодось Осьмачка, про якого говорили, що він „ненормальний“, з'явився до Оргкомітету, почав вимагати, щоб його пустили за кордон і подав нам навіть про це п'яну заяву. Опісля, коли ми його розбили, запламували на всіх наших зборах, він „визнав свої помилки“, заявив, що „помилився“ і приніс, як доказ, що відмовився від старих шовіністичних позицій, збірку лірики. Коли вчитися як слід у його „лірику“, то ми бачимо, як хитро знову маскується цей український націоналіст, дворушник, співуючи погромщика отамана Зеленого і закликаючи європейську буржуазію до спілки з українською проти авлади (у поемі „Данило“).

А ми ж виявили чимало націоналістів і в єврейській художній літературі. Тепер стало видно, що українські контрреволюціонери зав'язували широкі зв'язки з єврейською націоналістичною буржуазією і встановляли з нею єдиний фронт.

Саме через те, що ми часто-густо такі речі своєчасно не помічали, ми не зміogli на Україні використати повною всі можливості для нового колонального зростання, що його нам дала установка ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року. Додаткові труднощі, в яких повною мірою винна й наша недостатня пильність, частково зв'язували роз-

виток радянської, пролетарської літератури, аж до того моменту, коли ЦК ВКП(б) звернув на цей стан на Україні увагу, коли ЦК ВКП(б) і Союзний Уряд дали нам допомогу, коли посилений був партійний провід на Україні, коли приїхав до нас т. Постишев, і коли спочатку на червневому, а потім і на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У поставлено було рішуче всі ці питання, викрито було агентів інтервенції славними органами нашого ДПУ. І саме через те, що розстрошено цього ворога, у нас тепер ще могутніше розвивається радянська, пролетарська література.

Але невірно було б, коли б ми з вами брали під сумнів, під підозру всіх письменників, які помилялися, які несвідомо навіть перебували в націоналістичних організаціях тощо. Чимало радянських письменників, які стояли на непартійних позиціях, саме тепер, переконані нашою більшовицькою правдою, переконані нашим соціалістичним будівництвом, бажаючи говорити правду в своїх творах і розуміючи, що правди іншої, крім нашої, більшовицької, бути не може і реалізму іншого, крім соціалістичного, бути не може, — ці письменники ближче і ближче до нас наближаються, посилюються наші лави.

Я дуже шкодую, що заповнив свою доповідь розмовою про негативні моменти, про боротьбу з виявами націоналізму, я вважав, що це мій обов'язок, така була й тема моєї доповіді, але, звичайно, не вірно було б, коли б ви думали, що до цих ухилів, націоналістичних виявів сходять уся українська література. Нічого подібного. Тепер саме починається її новий, рішучий розквіт. Звичайно, рвати старі зв'язки з націоналізмом декому не легко. Максим Рильський, який помітно перебудується, наближаючись до нас, це колишній неокласик, тобто колишній член буржуазної націоналістичної української літературної групи, між іншим каже так:

„Нове життя нового прагне слова
А де найти, як дати кров і плоть.
Ще неньки ж пісня в серці колиськова...
Поборе — марш, та тяжко побороть“.

Ця колискова пісня „неньки“ — петлюрівської „неньки“, вона ще довго й настирливо звучить часом в ушах тих письменників, які до нас переходять з ворожого табору. Може Рильському й пощастить її побороти, а от другий з групи „неокласиків“, Микола Зеров, на зборах літвідділу Академії Наук у Києві просто так і виступив з заявою, коли там пророблювали постанову листопадового пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, що він не погоджується з тим, що місцевий український націоналізм основна небезпека тепер для УСРР, не погоджується з національною політикою компартії. Тож пильності до тих, що „перебудовуються“ ніяк не можна знижувати. Але й інших прикладів чимало. У нас є такий позапартійний письменник, колишній член Вапліте, як Олександр Копиленко, який дав хороший роман „Народжуються місто“ на матеріалі тракторного заводу і активно й чітко працює як один із секретарів Оргкомітету. Гордій Коджуба дав дуже хорошу книжку про Дніпрельстан „Нові береги“, а тепер дав новий твір — „Родючість“ про проблему підвищення врожайності. Петро Панч продовжує давати корисні твори. Маємо останній його роман, я його ще цілком не прочитав, „Право на смерть“, написаний на матеріалі громадянської війни в Донбасі. Ви читали нову презію Тичини, що надрукована була в „Правде“. Це свідчить про певну перебудову творчості Тичини, який у минулому припускався багатьох націоналістичних помилок. Отже, ми на свій бік чимало перетягли і перетягуємо письменників, які раніше стояли або остеронь активної участі в будівництві соціалізму, або навіть проти нього боролися. І коли я так кажу про позапартійних письменників і про письменників — колишніх „попутників“, то що вже казати про основне наше пролетарське ядро в літературі, яке ввесь час, щодня дає нові перемоги. Особливо це виявилось у нас в драматургії. Тепер ми маємо цілу низку високоякісних пролетарських п'єс, написаних саме за останній час. Ви всі, мабуть, бачили п'єсу „Загибель ескадри“ О. Корнійчука, „Дівчата нашої

країни“ І. Микитенка, а тепер у нього є нова п'єса „Бастилія божої матері“, п'єса, так само, як і „Загибель ескадри“ О. Корнійчука, скерована своїм вістрям проти українського націоналізму. Ця п'єса написана на матеріалі громадянської війни. І Микитенко в ній викриває програму петлюрівщини, зв'язок „ширих“ петлюрівців з російськими білогвардійцями, показує провідну роль російського пролетаріату в революції на Україні. Далі, нова п'єса комсомольського драматурга Голованівського „Смерть леді Грей“, написана на матеріалі китайської революції, скерована проти англійського імперіалізму. Нові п'єси комсомольського драматурга Мізюна, нова п'єса Л. Первомайського і ціла низка інших цінних для нас творів пролетарських письменників. Романи того ж Микитенка — „Ранок“, І. Кириленка — „Авангости“ і багато інших.

Це все свідчить про новий розвиток, про нове піднесення, при чому характерно, що це не тільки в українській літературі, а і в літературі всіх народів України. Ми маємо могутній розквіт єврейської літератури на Україні, зокрема треба відзначити твір єврейського поета І. Фефера „Пласти“, написаний на матеріалі Донбасу. Це один з кращих творів про Донбас у союзній літературі. Так само роман Лур'є „Степ кличе“ про кологоспне будівництво, — одна з кращих книжок у радянській літературі на цю тему.

Можна було б додати ще великий список творів цілої низки російських письменників на Україні, зокрема твори Я. Городського, С. Левітіної, М. Тардова, можна було б цей список значно помножити іменами молодих нових письменників, поетів, драматургів, які входять у наші лави з заводів, фабрик, шахт, ударників, заликаних до літератури. Але на все це у мене немає часу. Я хочу тільки одне сказати — нам очевидно не раз ще доведеться розмовляти на цю тему. Я сподіваюся, що наш зв'язок, зв'язок радянської літератури, зокрема Оргкомітету з будинком Червоної армії, буде тісніший, ніж він був досі. Про це подбає наша оборонна секція Оргкомітету у цілому.

Я тільки хочу звернути вашу увагу на те, що в той час, коли наші вороги — петлюрівці, фашисти кричать про те, що „українська культура нищиться“ — саме в наслідок нашого рішучого удару по фашистах, саме в наслідок цього у нас небувало піднесення, небувалий більшовицький розквіт радянської літератури, літератури, що буде соціалізм.

Але було б помилково вважати, що класова боротьба вже припинилася. Ми за останній час помічаємо знову спроби з боку українських націоналістів використати те, що дехто з наших товаришів починає заспокоюватися. У нас, наприклад, в українській студії для молодих письменників виявилися націоналістичні настрої, націоналістичні твори читали молоді студійці; далі, скажімо, такий факт, як те, що крадуть уже приготовлений до друку цілий номер журналу „Молодняк“, якраз номер, скерований проти українського націоналізму, — безперечно політичний акт. Взагалі маскування й хитрування класового ворога, його методи боротьби про-

ти нас надзвичайно складні й різноманітні. Пролізли у нас класово ворожі елементи і до МК письменників. Колишній петлюровець „обов'язково повинен“ бути в бюрі виступів, яке визначає, хто де має виступати з письменників. Все це свідчить, що класовий ворог намагається знов активізуватися, і через те класова пильність має залишитися і надалі тією якістю, яку ми повинні, за директивою нашого вождя т. Сталіна, в собі виховувати. Попустити пильність — це значить потрапити знову на гачок класового ворога, якого ще не добито, решток дворушників, які приховалися й міняють свою тактику.

Отак злобу ховаючи на денці,
У серця глибині, він ходить поміж нас,
Несе для кожного, в чеканні інтервенцій,
Усмішку на вустах — і камінь про запас.
Довіртеся лиш йому — у вашій же кишені
Склад зброї заведе, глузуючи в лице,
Й при першій нагоді — затамте добре це, —
Він вас же обере для першої мішені.
Так пам'ятаймо ж, що між нами є вони ще;
Не всіх ще викрила й знешкодила ЧЕ-КА:
Товариші мої! Партійну пильність вище,
Як учить партія, як Сталін заклика!

Д. І. МЕНДЕЛЄЄВ.

ДО СТОРІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

М. ЛЯШЕНКО

Епоха закінчилася грудневою трагедією 1825 року. Менделєєв не знав цієї епохи. З перших років царювання Миколи I починається велике зростання російського капіталізму. Внутрішня й зовнішня політика Росії чимраз більше підлягає законам капіталістичного розвитку.

Менделєєв народився і жив до вступу в С. Петербурзький педагогічний інститут у Сибіру, в невеличкому місті Тобольську, а потім, недалеко від нього, біля маленької гуті, з якої жила родина після того, як батько Менделєєва, директор Тобольської гімназії, на довгий час осліп.

Дитинство вченого проходило в обстанові забезпеченого життя, так би мовити середньобуржуазного рівня. Але після того, як батько Менделєєва осліп, ця забезпеченість діставалася з великим трудом. Лише в наслідок виключної власної енергії мати Менделєєва зуміла пустити стареньку, напіврозвалу гуту, яку передав їм московський брат Менделєєвої, великий промисловець Корнільєв. У Тобольській гімназії Дмитро Менделєєв вчився середньо, а іноді й зовсім поганенько. Особливо надокучала йому латинь, яка тоді заповонила всю Росію. Швидко після закінчення гімназії помер батько майбутнього вченого. Але мати його зі всією енергією вирішила не кінчати на цьому освіті Дмитрової, якого особливо любила. В цей час згоріла гута. Менделєєвих — сина й матір — нічого вже не затримувало в Тобольську. Вони вирушили до Москви, де жив той самий Корнільєв, який свого часу пере-

дав Менделєєву фабрику. Мати сподівалася, що Корнільєв, який мав знайомих не тільки серед промисловців, а й у державному апараті Росії, в домі якого зустрічалися найкультурніші люди, де бував раніше Пушкін, куди ходив тепер Грановський, — що Корнільєв безумовно допоможе її Дмитрові вступити до Московського університету. Але Корнільєв, який сам не мав вищої освіти, вважав, що і родичам його набувати її не слід. Тому він запропонував улаштувати Дмитра на службу.

Не маючи ніяких коштів, та й без особливої надії на ці кошти, їдуть Менделєєви до Петербургу. За якийсь час мати вибігала по усіх знайомих. Менделєєву пощастило вступити саме туди, куди йому більш за все бажалося: до педагогічного інституту. Швидко після цього, десь на горищі, помирає Дмитрова мати і він залишається сам. Суворі правила, якими керувалося навчання і все життя інституту, не затримали Дмитра Менделєєва на швидкому шляху вперед. Він вражає своєю працездатністю, він вчиться й тоді, коли хвороба кидає його в ліжку. І ця напружена учба спочатку не впливає на його міцне здоров'я. Його ім'я вже знайоме всьому інституту. Його дипломна праця — викликає фурор. Дмитра Менделєєва залишають при інституті готуватися до магістерського іспиту. Але хвороба, що тим часом починає підточувати його здорове тіло сибіряка, примушує їхати на південь. Лікарі кажуть, що молодому вченому загрожує смерть. Це були саме роки

війни між Росією та Турцією, що перебувала в союзі з Францією і Англією. Зростаюча капіталістична Росія шукала торговельних шляхів з Чорного моря і, користаючись з слабкості Турції, бажала відняти у неї Дарданельську протоку. Та цього не могли допустити великі капіталістичні хижакі—Англія і Франція. Росії ставало важко. Менделєєв приїхав у підпаді Севастополя. Пірогов, великий учений хірург, до якого Менделєєв мав листи, оглянув його і сказав, посміхаючись; „Всіх нас переживете, молодий чоловіче“. На деякий час Менделєєв переїздить до Одеси, де вчителює та водночас готується до іспиту. Йому довелося більше готуватися, ніж учителювати. Військові громи, які відчувалися і в Одесі, не давали змоги регулярно провадити навчання. З закінченою роботою, спокійний після слів Пірогова за своє здоров'я, Менделєєв приїхав до Петербургу складати іспит. У журналі „Министерства народного просвещения“ читаємо:

„У неділю, 9 вересня 1858 року, о першій годині опівдні, в Імператорському С.-Петербурзькому університеті кол. вихованець головного Педагогічного університету, а нині старший учитель природничих наук в Одеській гімназії Д. Менделєєв, захищав написану ним розправу про питомі обсяги, з додатками, що до неї стосуються. Захист відбувався в засіданні фізикоматематичного факультета в присутності виконувача обов'язків попечителя округи Є. Х. Ленця, виконувача обов'язків ректора В. Я. Буняковського і досить численної публіки. За предмет дисертації було дослідження сучасного і мало розвинутого питання про обсяги тіл, які хімічно з'єднуються у паровидному стані, як і в твердому і в рідному. Після того пан виконувач обов'язків декана А. Н. Савіч оголосив від імені фізикоматематичного факультета, що п. Менделєєв гідний магістра хімії“.

Швидко після цього університет посилав його закордон до Гейдельбергу. В маленькій лабораторії в Гейдельберзі, яку він там улаштував, був зібраний і

перевірений матеріал для його праць.

У цих працях він встановлює поняття абсолютної температури кипіння, критичної температури, як ми зараз кажемо. Сам Менделєєв про своє життя та діяльність не залишив ніяких спогадів. Його друзі та знайомі теж. Спогади Т. П. Пасек, в домі якої частенько бував Менделєєв у гейдельберзький період свого життя, не дають ніякої уяви про молодого вченого. Прихильниця Герцена та Огарева, вона Менделєєву присвятила 5—6 рядків. Тільки Сеченов, один з найближчих друзів Менделєєва, до деякої міри його учень, у своїх автобіографічних спогадах, присвятив декілька сторінок одному з найцікавіших періодів життя вченого.

Менделєєв у Гейдельберзі напружено працював, майже наодинці, не маючи змоги користатися з вказівок тодішніх відомих німецьких учених. Але незабаром під час з'їзду в Карлсрує він знайомиться з Копом, Кірхгофом, та багатьма іншими вченими, зокрема з Бунзеном. Деякі спогади та натяки в статтях і роботах Менделєєва дають змогу говорити, що Бунзен мав у той час на нього значний вплив.

Кілька разів Менделєєв був на лекціях Бунзена, цього славного німецького хіміка. По приїзді у Гейдельберг він почав працювати під його керівництвом, але швидко покинув його тому, що лабораторії у Бунзена фактично не було. Маленьку кімнатку професора навряд чи можна було назвати лабораторією.

Повернувшись до Петербургу, Менделєєв почав читати лекції там, де ще так недавно слухав їх сам.

Першу чверть XIX століття в розвитку природознавства Енгельс характеризує як період, коли метафізичні уявлення зникали одне по одному. В царині політичній період Лавуа'є характеризується французькою революцією і початком революційного робітничого руху. Промисловий переворот в Англії, який Маркс датує появою парової машини, міцно підштовхнув природознавство, і особливо хімію. До цього часу хімія, не зважаючи на великий фактичний досвідний матеріал,

в узагальненнях пленталася позаду інших природничих наук. Періодичний закон, який Енгельс зве всесвітнім законом розвитку природи, сформульований 1869—71 р.р. Д. І. Менделєєвим, дав основу для теоретичного мислення в хімії.

„Мене не раз питали, на підставі чого, виходячи з якої думки я винайшов і розробив періодичний закон“ — пише Менделєєв і далі каже: — „Присвятивши свої сили вивченню речовини, я бачу в ній дві такі ознаки або властивості: масу, що займає простір і виявляється в тяженні, а ясніше й реальніше за все — у вазі, — й індивідуальність, виявлену в хімічних перетвореннях, а ясніше за все формульовану в уявленні про хімічні елементи. Коли думаєш про речовину поза будь-яким уявленням про матеріальні атоми, не можна для мене обійти двох питань: скільки і якої дано речовини, — цьому й відповідає розуміння маси і хімізму. Ось чому мимоволі зароджується думка, що між масою і хімічними особливостями елементів неодмінно мусить бути зв'язок. А як маса речовини, хоч і не абсолютна і відносна, виявляється остаточно у вигляді атомів, то треба шукати функціональної відповідності між індивідуальними властивостями елементів і їхньою атомною вагою“.

Року 1869 багатьом російським хімікам, на окремих папірцях, Менделєєв надіслав „досвід системи елементів, оснований на їхній атомній вазі й хімічній подібності“. Він писав там: „1) елементи, розташовані за величиною їхньої атомної ваги, являють наявну періодичність властивостей; 2) схожі за хімічними властивостями елементи, являють або близьку атомну вагу, або що послідовно і одноманітно збільшується; 3) порівняння елементів, або їхніх груп за величиною атомної ваги, відповідає так званій валентності їх; 4) найрозповсюдженіші в природі прості речовини мають малу атомну вагу, а всі елементи з малою атомною вагою характеризуються різкістю властивостей. Через це вони є типові елементи; 5) величина атомної ваги

визначає характер елементів; 6) треба чекати винаходу ще багатьох простих тіл з паєм 65—75; 7) величину атомної ваги елемента іноді можна виправити, знаючи його аналоги. Так, пай теллура мусить бути не 128, а 123—126; 8) деякі аналоги елементів відкриваються за величиною ваги їхніх атомів“.

Енгельс так оцінює працю Менделєєва: „Ми тепер знаємо, що хімічні властивості елементів є періодична функція від атомної ваги, отже, що їхня якість обумовлена кількістю їхньої атомної ваги. Це пощастило блискуче potwierдити. Менделєєв показав, що в рядах середніх елементів, розташованих за атомною вагою, є різні пропуски, які вказують на те, що тут мусять бути відкриті ще нові елементи. Він завчасно описав загальні хімічні властивості одного з цих елементів, названого ним еккоалюмінієм, бо у відповідному ряду він іде безпосередньо за алюмінієм, і передбачив приблизну його питому вагу, атомну вагу і атомний об'єм. Кількома роками пізніше, Лекок де-Боабодран справді винайшов цей елемент і виявилось, що передбачення Менделєєва potwierдилися з невеликими відхиленнями — еккоалюміній втілюється в гелій“.

Ми не маємо змоги в цій статті зупинитися на періодичному законі, адже, щоб робити будь-які зауваження щодо цього, від читача треба було б вимагати знання такої спеціальної дисципліни, як фізична хімія, або правильніше сказати, хімічна фізика. Скажемо лише, що зараз періодичний закон набрав багато ширшого розміру, має багато докладніше уґрунтовання і дає багато більше цікавого і фізично, і хімічно, ніж це було за часів Менделєєва. Це сталося в наслідок розвитку вчення про будову атома, в наслідок того, що людство усвідомило нарешті ті процеси, які відбуваються в надрах матерії. Для сучасного природознавства, закон Менделєєва важить не менше, ніж закон Ейнштейна про перехід матерії в енергію.

Російські вчені неспроможні були сказати щось авторитетне про цю величезну наукову подію. Найреакційніші

з них підняли голоси проти можливості явищ періодичності. Таких голосів було багато більше, ніж голосів дружніх, але, як ті так і ті, фактично не угрунтовували своєї критики серйозною науковістю. На заході закон періодичності спочатку не викликав ніякої критики взагалі, бо лише одиниці зрозуміли все його значення. Та й ці одиниці вважали, що закон відкрив не Менделєєв, а Лотар Маєр, або Шанкуртуа, або Ньюлендс залежно від того, чи був учений німець, француз або англієць. Шанкуртуа і Ньюлендс, а особливо Маєр справді дуже близько підійшли до формулювання закону, але самого формулювання не дали. Велика заслуга Менделєєва в тім, що він з усією рішучістю відстоював все, що виходило з основних настанов закону, і один, проти іронічних натяків Л. Маєра, твердо передбачав ще нікому невідомі елементи. Його тріумфом був той день, коли Лекок де-Боабодран відкрив новий елемент, цілком згідний з одним з передбачених Менделєєвим. Цей день був також і днем початку вивчення і розробки періодичного закону з боку цілого ряду закордонних учених, які довгий час, в наслідок свого метафізичного погляду на природу, не мали змоги цілком усвідомити все значення періодичного закону.

Як один з найталановитіших, найвидатніших людей свого класу, Менделєєв покликаний був вказати шляхи розвитку, боротися за те, що потрібне було.

Своїм розумом Менделєєв передбачав розвиток величезних природних можливостей в Росії. Бувши найвидатнішим представником свого класу, Менделєєв намагався примусити використати ті можливості з метою дальшого розвитку фабрично-заводської промисловості, хоч здебільшого його прагнення розбивалися об байдужість і консерватизм, які були такі типові для російської буржуазії. Менделєєв будував великі плани, що прислужились би розвитку вітчизняних капіталів, кликав до їх здійснення, єдиним шляхом виходу Росії на світову арену слушно вбачаючи розвиток промисловості. Він писав:

„Говорять так, що із 100 млн. тільки 10 живуть у нас по містах — і ці споживають не дуже багато. Решта 90 млн. задоволені своїми домашніми виробами і все їх прагнення обумовлюють: хліб, хата, паливо, податки — нічого їм заводського і фабричного не треба. Тут помилка і задне число. Було так колись, недавно; але тепер уже не так, і незабаром усім стане ясно, що так залишатися не може. Росія опинилася в такому становищі, що з нього вихід в правильну сторону, до цивілізації один тільки і є, а саме — в розвиткові фабрично-заводської промисловості“.

Усі думки про те, яким шляхом має розвиватися капіталістичне господарство Росії Менделєєв виклав найповніше в книзі „Толковий тариф“, яку було укладено в наслідок робіт Менделєєва над митними тарифами. До цієї роботи залучив багатьох вчених, у тому числі й його — тодішній міністр фінансів — Вишнеградський, якому в спадщину від Бунге залишився руський карбованець — що коштував 50 коп. і постійне підвищення мита, як засіб підняти карбованець. Мито Бунге підвищив, попереду не ознайомившись з становищем, з людьми некомпетентними і наслідок був той, що підвищення було далеко непропорційне до справжньої вартості товару. виправити ці помилки було доручено комісії, куди увійшов і Менделєєв, як спеціаліст хімічних товарів. Наслідок його роботи — „Толковий тариф“ — програма розвитку російського капіталізму, написана людиною, що вірила в майбутнє, яке обіцяє цей розвиток.

Але Менделєєв-економіст цікавий нам тільки тим, що в своїх економічних працях він виступав, як теоретик свого класу, для якого він працював усе своє життя.

Року 1868-го Менделєєв, пополам з Ільїним, професором Технологічного Інституту, купив на виплату частинами за 8.000 карб. маєток Боблово.

Бобловський період життя вченого цікавий тим, що саме в цей час відбулася подія, в якій Менделєєв брав найбезпосереднішу участь — спостере-

ження повного сонячного затемнення з аеростату. До Кліну, звідки мав підійматися аеростат, Менделєєв приїхав на запрошення Герсєванова від Російського технічного товариства. Ще до польоту він був там раз чи двічі через різні непогодженості, які частково справді були, а частково уявлялися йому. Аеронавт — Кованько був, як запевняли всі, що стояли близько до нього, — людина досвідчена, на яку цілком можна було покластися. А, проте, Менделєєв хвилювався, — і як нижче ми побачимо, далеко не безпідставно. Політ відбувся 9 серпня. Ще до польоту багато із великого натовпу людей і екіпажів, які зібралися, говорили, що шар не має достатньої підйимальної сили для двох людей; їхати мали Кованько і Менделєєв. Після польоту виявилось, що аеростат почали наповнювати газом дуже рано, бо боялися, що газ ітиме надто повільно і не наповнить до строку шар. До початку польоту шар уже „сідав“ — вийшло чимало газу. Коли Менделєєв у натовпі проходив до аеростату, хтось з народу тривожно гукнув йому:

— Дмитріє Івановичу, в аеростаті немає підйимальної сили.

Менделєєв швидко переконався, що це справді так. Двох шар ні в якому разі не міг підняти — він вирішив летіти сам. Шар лівниво рушив угору, коли перерізали рівнюку. Менделєєв пробував було підтягти мішок з піском і висипати його, але й тут виявилася недотепність тих, що готували політ. Пісок взяли мокрий, він злипся в твердий камінь і тепер не висипався; доводилося руками відламувати шматки і скидати їх униз. Поступово шар підіймався і раптом потрапив у суцільний туман, хмари, за якими не можна було розпізнати: чи почалося затемнення, чи ні. Тільки, коли шар піднявся приблизно на височінь шістьсот-сімсот метрів, він вийшов із хмар і Менделєєв побачив сонце. Воно було вже в „короні“. Проте, за його підрахунками, затемнення могло початися лише кілька секунд тому, а тому він майже не спізнився. Менделєєв описує затемнення яскравими, поетичними фарбами, як

вчений-художник. Тут у нього безпечна подібність до А. Гумбольдта — „Арістотеля XIX віку“, який у „Космосі“ був великим вченим-поетом.

„Увесь вигляд олов'яно-важкий, гнітючий,“ — пише він. — „Навколо сонця світле проміння — або світле кільце, чисто срібного кольору“. Товщина кільця не більша за радіус місяця, — тут же сповіщає він. Шар тим часом і далі підіймався і під час затемнення, так що швидко він знову потрапив у білий, водянистий туман. Треба було спускатися. Проте, усе закінчилося цілком щасливо; шар спустився на землю також досить удало.

Учений зробив деякі виміри, але для точної і бездоганної роботи шар був погано обладнаний, та й летіти довелося одному. Робити наукові спостереження у таких умовах було майже неможливо. Проте, метеорологією, а також і проблемами повітроплавби Менделєєв давно цікавився, тимто „Русское техническое общество“ і просило його взяти участь в польоті.

Ще 1876 р. за одинадцять років до польоту він видав із своєю передмовою „Курс метеорології“ норвезького вченого — Мона. Багато питань з метеорології, на думку Менделєєва, можна було розв'язати тільки детально вивчивши верхні шари атмосфери. Таким шляхом від метеорології він прийшов до проблем повітроплавства.

1882 р. він видає теоретичну працю: „О сопротивлении жидкостей и воздухоплаванию“, а 1887 р. сам підіймається в повітря, щоб розв'язати питання, так би мовити, на місці.

У Боблові Менделєєв, як свого часу Лавуаз'є, пробував працювати над агрохімічними дослідженнями і про свої вдалі наслідки повідомляв с.-г. академію. Але життя в Боблові не було найпродуктивнішим для вченого — і до Петербургу він повертався впевнений, що тільки тут зможе він працювати по справжньому.

Нам важко сказати, з якого року Менделєєв зацікавився нафтовою справою. Уже 1863 р. великому нафтовикові — Кокорєву він пропонує прокла-

сти труби для того, щоб по них перекачувати нафту з розробок до Каспійського моря, звідки вже зручно, водним транспортом приставляти її до країни, або на заводи для перероблення в Баку. Довжина трубопроводу передбачалася біля 17 кілометрів. На запрошення Кокорева він працює над збільшенням економічної вигідності його нафтових підприємств. Далі, 1867 р. він відвідує Всесвітню виставку у Парижі, звідки пише (в огляді Виставки) про розвиток нафтової промисловості в ПАСШ і про перспективи розвитку її в Росії, в першу чергу на Кавказі. Цікаво відзначити, що в цій замітці він ще додержується органічної гіпотези походження нафти; далі, 1876 р. перед подорожжю до Пенсильванії, у записці, поданій міністрові фінансів—Рейтернові, він все ще каже про органічне походження нафти.

З перших же кроків вивчення нафти, Менделєєв, ні трохи не ховаючись, бажає, на користь промисловості Росії капіталістичної ери, виврати нафтові дільниці з рук царського уряду і віддати їх найбільшим підприємцям-нафтовикам.

Приклад цієї боротьби, цих успіхів—яскравий приклад того, яких значних наслідків доходить учений, логічно і послідовно борючись у перших лавах свого класу. Перемогу нафтовикам дістав не сам Менделєєв—проте, роль його в цій боротьбі дуже видатна. Ось історія розвитку нафтової справи у кріпацькій Росії, як її коротенько описує сам учений:

„Перси залишили кілька сотень викопаних колодязів, з яких вони добували бурдюками, або шкіряними мішками нафту і солону воду... У цьому вигляді колодязі дісталися Російському урядові, який віддав їх на відкуп окремим особам, на три-чотири роки. Відкупники торгували нафтою, як торгували перси. Наприкінці 50-х років п. Кокорев заснував завод для перегонки нафти“.

Така була історія нафтового господарства Росії, доки не став розвиватися капіталізм. Менделєєв перш за все стає до боротьби проти системи відкупів, яка приносила великий госпо-

дарський збиток: відкупники, змінюючись дуже часто, не піклувалися про свої дільниці, щоб менше витратити, а більше добувати. 1872 р. землі було продано з аукціону на 3.000.000 карб. промисловцям Кокореву і Мірзаєву.

У перший рік—два створилося враження, що настав золотий вік для промисловців, але вже 74—75 р.р. почалася криза: нафтоперегонні заводи не лише перестали будувати, але навіть більшість заводів прикрили. Усе це Менделєєв пояснював високим тарифом, акцизом на нафтові продукти. Він виступає на боротьбу з акцизами, доводить урядові всю невідповідність від них—і хоч боротьба ця також вдала—але всі сутички й бої, в яких він бере участь, кінчаються нічим у загальній сумі, бо він бореться проти приви́ду, проти закону: розвитку капіталізму „... не може йти, як серед ряду нерівномірностей і непропорційностей, періоди проквітання змінюються періодами криз—розвинення однієї галузі промисловості спричиняється до занепаду другої“ (Ленін). Менделєєв, сам того не помічаючи, своїми протиріччями стверджує цей закон. Так, він примічає, що як збільшується видобуток нафти, падає перегонка—бо для розвитку будування заводів на перегонку нафти потрібно щоб сира нафта продавалася дешево, а це невідповідно приставникам сирої нафти. Менделєєв прагне знайти вихід з цього в тому, що один капіталіст мусить мати, на його думку, і нафтоперегонні заводи і озера сирої нафти. В той же час він суперечить і собі і здоровому глузду, говорячи у передмові до „Нефтяной промышленности в Пенсильвании и на Кавказе“, що кожному підприємцеві слід братися за окрему галузь виробництва—одному добувати нафту, другому—переробляти, третьому пакувати, четвертому—перевозити і т. ін.

Він єдиний з тодішніх значних російських хіміків стоїть однією ногою на виробництві. Він завжди і по справжньому зацікавлений у просуванні вперед промисловості бо з нею тісно пов'язує свою науку. Він практично допомагає промисловцям—і кожен день одержує

листи з різних кутків країни. Йому пише Нобель, король кавказької нафти, і з ініціативи великого вченого починається дослідження хімічної природи кавказької нафти. Йому пише Rogozin, волзький нафтовий король:

„Дозвольте через ваше посередництво звернутися з цією пропозицією до хімічного відділу російського фізико-хімічного товариства. Я бажав би утилізувати солярні масла для горіння і з цією метою призначити конкурс на лампи для спалювання цього масла“.

І хоч йому дуже часто кидалося в вічі недбале господарювання російських промисловців, хоч Менделєєв краще, ніж хтось інший, бачив, яке ще слабеньке капіталістичне господарство Росії, але він не втрачав оптимізму, а іноді у нього виривалися такі упевнені та горді рядки: „В недалекому майбутньому наша звільнена від акцизу нафта має з'явитися на західно-європейському ринку і зробити добре освітлення у Росії найдешевшим“.

І з великою радістю казав він на засіданні 1-го березня 1884 р.: „Одержав зразок соди, що надійшла в продаж і добута аміачним способом на П. П. Любимова і Солсвея. Завод міститься на Камі, напроти Усоля, в місцевості, що зветься Березняки“.

Друкуючи технічні книжки про нафтову справу, пропагуючи капіталістичний спосіб виробництва, Менделєєв піднімається до наукової височини і створює свою теорію походження нафти. Якщо 1867 р. на Всесвітній виставці і навіть 1876 р., перед подорожжю до Пенсильванії, він додержувався органічного походження нафти, то вже у книзі, виданій 1877 р.—„Нафтова промисловість у П. А. Штаті Пенсильванії і на Кавказі“—він розвиває свою нову гіпотезу. Кожний, хто любить стежити, як рухається наукова думка, у дивовижно простому і разом з тим суворому викладі її,—знайде у розділі „Походження нафти“ чимале задоволення. Менделєєв починає з критики старої гіпотези; він запевняє, що „підставою для такого уявлення є виключно єдиний склад нафти із вуглецевих речовин з деякою невеликою домішкою

кисню і азотних речовин“. Далі він доводить, що „та нафта, яку ми видобуємо з надр землі, ще не бачила земної поверхні, що вона лежить, протікає, утворюється глибоко під землею, у якихось старовинних прошарках“. Встановивши, що нафта утворюється в глибинних прошарках земних порід, він розпочинає доводити те, що „немає можливості припустити утворення нафти з стародавньо-тваринних організмів“.

Дивна простота викладу, якій слід повчитися авторам сучасної технічної літератури, призначеної для широкого вжитку: Менделєєв писав цю книжку „для практиків“ і вже, звичайно, йому було добре відомо, що практики нафтової справи в Росії того часу нараховувалися одиницями. І все ж він пише особливою мовою, відміною від тої, якою б писав він свій науковий твір. Усяку думку, що вимагає хоч невеликого пояснення, він пояснює так уважно і наочно, що навіть цілковитому профанові стає ясно, що він хотів сказати.

Логічно обмірковуючи, він встановлює далі той момент, що всередині землі мусять бути важчі елементи, з більшою атомною вагою, а раз так, то цілком можливо припустити там присутність заліза (атомна вага = 55,9) і при тому заліза не окисованого, бо кисень потрібний для цієї реакції, значно легший (атомна вага = 16). Потім він показує можливість, що в одних прошарках є рідкий вуглець, який може з'єднуватися із залізом, утворюючи тим вуглецеве залізо. Що такий процес справді має місце в природі, показують метеорні каміння, в яких ми виявляємо вуглецеве залізо. Далі, щилинами землі вода досягала цього розпеченого, розтопленого з'єднання і тоді відбувався процес створення вуглеводнів, яку становлять спочатку пару нафти, і які потім, через свою легкість, підіймалися вгору і згущувалися в рідку нафту (залізо з'єднується з киснем води, а водень води з'єднується з вуглецем, даючи вуглеводні).

Далі він остаточно стверджує гіпотезу мінерального походження нафти тими дослідними даними які були за його часу. „Прямий дослід показує

(Клоець, Менделєєв та інші), що так званий дзеркальний (марганцевистий, багатий на вуглець хімічно зв'язаний) чавун, після опрацювання кислотами дає рідкі вуглеводні, складом, виглядом і властивостями цілком однакові з нафтою, а вуглецевий уран дає їх і безпосередньо під час дії водою“.

А тому гіпотеза мінерального походження нафти цілком імовірна, хоч і доводиться більше логічним, ніж дослідним шляхом. Теорію цю ще за часів Менделєєва підтримував Бертелло, який навіть раніш за Менделєєва висловлював її.

Технічні відомості, технічні знання, які подає у своїх книжках Менделєєв, тепер являють тільки історичний інтерес; але те місце, де він розглядає переваги Кавказу над Пенсильванією, цікаве й тепер. Основні факти, які висуває він за Кавказ:

1) за аналогією з Канадою і Пенсильванією можна вважати: нафта на Кавказі залягає в третичних наслоненнях, а тому запаси її дуже великі і нафтоутворення, ймовірно, продовжується; 2) нахил пластів сприяє добуванню; 3) невичерпність (Менделєєв пише про фонтан, який перших днів бив з величезною силою, а потім став діяти періодично з добовим видобуванням до 6.000 пудів; про аналогічний випадок повідомила 1931 р. „Правда“).

Та всі мрії Менделєєва поставити нафтодобування в Росії на вищий щабель — були марні. „Зрозумійте ж, — говорив він міністрові фінансів Рейтерхові, — що у нас у Баку колосальні запаси нафти. Адже ми маємо цілковиту можливість замість одного - двох мільйонів пудів нафти щороку добувати сотні мільйонів пудів. І тоді наша країна не тільки не буде довозити американський гас, але сама зможе вивозити його за кордон“. Та міністр фінансів Рейтерх призириливо махнув рукою на цю заяву, відповівши: „Це ваші професорські мрії“. Царський міністр цією фразою розписався в глибокому неутті російського капіталізму.

Тільки пролетаріат, захопивши владу й всі природні багатства до своїх рук, зміг здійснити мрії великого вченого.

Збудовано нафтопровод Баку—Батум, про який мріяв Менделєєв, реконструйовано нафтову промисловість, освоєно виробництво коштовних продуктів з нафти. Нафтова промисловість СРСР вийшла на друге місце в світі. Тільки переможний пролетаріат забезпечив розквіт науки, геніальним представником якої був Менделєєв, і пов'язав цю науку з практикою соціалістичного будівництва.

Не зважаючи на серйозність і поважність його наукових робіт, ще далекий був той час, коли Менделєєва визнають творцем одного з основних законів природи, за світового генія. Поки що він тільки молодий, невідомий руський вчений. Минуть довгі роки, сповнені жорстокої й радісної праці спершу, ніж учений прийде, як великий представник світової науки, одержить данину визнання і похвали від передової країни капіталізму—Англії, що відіграла того часу значну роль у розвитку капіталістичного господарства Росії. Між цими двома, найбільш змістовними періодами, Менделєєв буває за кордоном ще кілька разів: так ми вже згадували, що 1867 р. він був у Парижі, на Всесвітній виставці, 76 року він був у Пенсильванії, а 1880-81 рр. у весільній подорожі по Європі з дружиною.

1884 р. Единбурзький університет підніс йому почесний титул доктора прав — надзвичайна подія в історії російської науки. Нарешті 1888 р. він одержує листа з пропозицією прочитати у Великобританському королівському інституті лекцію, при чому вибрати тему мав він сам, — досить почесна пропозиція, бо не багато вчених її мали. Великобританський королівський інститут був того часу одною з вищих інстанцій капіталістичної науки. Менделєєв негайно погодився; перекласти лекцію на англійську мову брався В. Андерсен, обрусілий англієць, прихильник ученого, відомий йому особисто. Читати пропонував свої послуги відомий учений — проф. Дьюар. Менделєєв писав:

„Мою думку давно голубила ідея безпосередньо пристосувати третій принцип безсмертного Ньютона до ро-

зуміння механізму хімічного замісництва; я говорив про це на своїх лекціях, але жодного разу не виклав в окремих статтях, а тому мені захотілося викласти перед англійською публікою руську думку, основану на простому, безперечному і вадливому початкові, що збагнув геній великого наукового діяча Англії, колишнього професора в Кембріджі і голови Лондонського королівського товариства. Поеднати ім'я Ньютона з сучасними хімічними уявленнями мені здавалося пристойним для мого Лондонського читання“.

В Англії і вченого і його дружину оточили увагою і комфортом. Через три дні після приїзду відбулася лекція — увечері 19 травня. Після читання лекції вченого привітав президент Абель. Менделєєв відповідав рускою мовою. І лекцію, і його відповідь вкрили довготривалі овації. Англійці виготовили кілька сюрпризів: в ніші був прихований величезний портрет, до якого вчені мужі підвели після закінчення привітань А. І. Менделєєву. Урочисту частину змінив раут, сповнений англійською витриманістю, педантичною гречністю, сухою ласкавістю, трохи погордливою пошаною.

Після читання Менделєєв і його дружина пробули кілька днів у Лондоні, у значних представників англійських наукових товариств. Потім мусила відбутися друга, ще урочистіша подія — читання Фарадеївської лекції (про періодичний закон), але раптом надійшла звістка, що тяжко захворів один із синів Дмитрія Івановича — Василь, і він поспішив поїхати до Росії. Страх, як виявилось, був передчасний — лікар Орлов, зробивши вдалу операцію, врятував їхнього сина. Фарадеївське читання відбулося без лектора: лекцію Менделєєва читав за нього інший і в Росію такі відіслали подарунки: вази, кубки з золота і алюмінія і Фарадеївську медаль. 1894 року відбулася подорож до Кембриджу і Оксфорду, що завершила тріумфальну ходу Менделєєва по світу.

Його ім'я видатного вченого, основоположника багатьох законів хімії, об-

літає світ. Він користується величезним авторитетом у наукових колах усіх країн. І тільки в Росії, керованій „неуками“, не визнають його величезної наукової діяльності. Справді, дико: Менделєєва обрали своїм членом майже всі академії світу, вони шанують і високо підносять його ім'я, і тільки... Російська академія зачинає перед ним свої двері.

„Фізико-математичний відділ Академії Наук на засіданні 11-го листопада 1880 р. забалотував Д. І. Менделєєва, якого було запропоновано на члена відділу на місце покійного Н. Н. Зініна. Найвидатніші заслуги кандидата, що йому рівного хіміка Росії не може протиставити, популярність його за кордоном, робить цілком незрозумілим його забалотування. А що необрання до фізико-математичного відділу Академії Наук найкращих російських вчених повторюється, то ми вважаємо за потрібне звернути на це громадську увагу“.

З цією заявою, надрукованою у „Голосе“, виступили професори московського університету, між якими були: Бекетов, Меншуткін, Марковніков, Веріго, Бунге, Бородин і ін. Зрозуміло, річ була не в тому, що нібито німецька партія в Академії Наук зачинала двері перед росіянами. Ми маємо зараз документальні дані, які цілком недвозначно кажуть про те, що у зв'язку з кандидатурою Менделєєва, з верхів було дано директиву в дусі героїв Щедріна: „не пущать“. І хоч скандал зчинився великий, хоч це викликано вибух загального обурення — академіки робили те, що їм було наказано. Менделєєва до Академії не прийнято.

Останній період життя вченого тісно пов'язаний з Головною палатою мір і ваги. 1892 р. з доручення Міністерства фінансів і внутрішніх справ, яким Академія зробила попередню доповідь, академікові Купферові доручено було організувати „Депо зразкових мір і ваги“. Ні Купферові, ні його наступникові не пощастило перетворити цю нову установу на наукову лабораторію із суворо опрацьованими науковими завданнями; там не опрацьовували нау-

кових питань — там тільки „зберігали“ і „депо“ скидалося на музей. З 1893 року Менделєєв приймає „депо“ у свої руки і перетворює його на „Главную палату мер і весов“. Швидко він накреслив план робіт на найближчі роки і під його керівництвом співробітники Палати за п'ять років проробили те, на що у Франції й Англії витрачено було двадцять п'ять — тридцять років.

Робота полягала у відновленні прототипів руського фунта і аршина, а також виготовленні сажня, на кінцях якого було нанесено досить точні ділення, а це робило його одним із цінних наукових приладів Палати. Що ця робота була тісно пов'язана з практичним життям країни, торгівлею, — показує той факт, що не тільки в крамницях, але і в аптеках в той час, часто-густо після перевірки виявлялося, що пуд має 50 фунтів. Вираз — „точно, як в аптеці“, тут уже не можна було застосувати. Боротися зі всіма цими зловживаннями, знищити їх „у корені“ — таке практичне завдання стояло перед Палатою.

1900 р. з'являються перші „Повірочні палатки точних мір і ваги“, а до дня смерті Менделєєва їх було понад двадцять п'ять. Співробітники Палати, крім робіт з метрології, провадили дуже велику роботу в галузі теоретичної механіки і взагалі теоретичної фізики. Було встановлено відхилення від законів Бойля-Маріотта, Гей-Люссака, Авогадро-Жерара в умовах розрідження і тиснення. Опис усіх головних робіт, зроблених під керівництвом Менделєєва, вміщено у „Временниках Главной Палаты Мер и Весов“.

1899 року з урядовою комісією Менделєєв обстежує Урал і пише працю про Уральську залізну промисловість. 1905-1906 рр. „Заветные мысли“ і „К познанию России“ — виходять з друку. Вчений ніби передбачає близький кінець, підводить підсумки свого життя, вказує шлях руху вперед і трохи сумує... Сумує тому, що оглядається на минуле, а майбутнє не обіцяє йому того, що він бажав би бачити. Але до останніх днів він не зраджує себе: так само уперто працює, змінюючи працю, зва-

жаючи на умови й можливості. 1904 р. відбулося п'ятдесятиріччя наукової роботи Д. І. Менделєєва.

У січні 1907 року, приймаючи міністра торгівлі і промисловості Філософова, він, треба гадати, застудився. Лікарі визнали були „сухий плеврит“, але швидко проф. Яновський визначив крупозне запалення легенів. Перед смертю йому читали Жюль-Верна — „Подорож до північного полюсу“. Жюль-Верна він завжди вважав за великого вченого від природи, але який не зумів завоювати вдячності в наукових колах через недостатню освіту; і північний полюс вабив його. 1905 року, він серйозно обговорював подорож до полюсу на спеціальному криголамі.

О 5 годині ранку, 20 січня він помер від паралічу серця. Поховали його на Волковому цвинтарі. Численний натовп провожав труну; спереду студенти-технологи несли „періодичну систему“. Її поставили серед квітів, на могилі. Говорити було нікому і ні про що. Слова були зайві — промовці поспішили зійти з могили.

Було ясно — вмерла велика людина.

Бехтерєв, дослідивши мозок Менделєєва, вказував на число кривин у лівій півкулі голови, а головне — відмічав красу форми, пропорційність, симетрію мозку. Це був досконалий апарат мислення...

Чи був Менделєєв реакціонером хоч в одній галузі, до якої додавав він свої сили? Уся його діяльність була спрямована на розвиток російського капіталізму; це був один з працівників капіталізму, що рухав російський капіталізм уперед. Капіталізм же був яскраво прогресивною формою у тодішньому господарстві Росії. Ленін писав, що „визнання прогресивності цієї ролі (тобто ролі капіталізму в господарському розвитку Росії — М. Л.) цілком можливо з цілковитим визнанням від'ємних і темних сторін капіталізму, з цілковитим визнанням неминуче властивих капіталізові глибоких і всебічних суспільних протиріч, що викривають історично перехідний характер цього режиму“.

Його ідеї в хімії створили епоху. Відкриваючи залежність між масою (атомною вагою) елементів і їхніми властивостями — він був революціонером уже тому, що користувався зброєю пролетаріату — найреволюційнішого класу свого часу: „Менделєєв, застосовуючи несвідомо гегелівський закон про перехід кількості в якість, зробив науковий подвиг, який сміливо можна поставити поряд з відкриттям Левер'є, що обчислив орбіту ще невідомої планети Нептун“ (Енгельс). Це єдино правильна відповідь. У науці Менделєєв несвідомо, стихійно застосував закон діалектики — хоч у житті він далеко не був революціонером.

Але тепер, в наш час, нам потрібна, нам цікава тільки наукова спадщина Менделєєва-хіміка. Ми бачимо, що вона створена була в наслідок застосування зброї пролетаріату — діалектики. Отже, ця спадщина революційна своєю суттю: такою вона була за часів Менделєєва, така й тепер. Приєднуючи періодичний закон до тих знань, які служать на користь пролетаріатові, ми не робимо з цього ніякої помилки. Цей закон, це вчення — наше.

У „Правде“, в передовій, присвяченій VI Менделєєвському з'їздові, писали р. 1932: „Менделєєв, як вчений хімік, опередив свій час. У царській Росії не знали, що з ним робити“, Великі плани геніального вченого залишалися тільки мріями, вони розбивалися об мур косності і темряви. Тільки через 10 років після його смерті ідеї Менделєєва знайшли свого здійснювача: цим здійснювачем є пролетаріат, що розгорнув ідеї великого вченого і примусив їх жити на користь

трудящим. Саме на Менделєєві пролетаріат довів, що тільки він може здійснювати великі наукові проблеми, збагачувати їх, перетворювати на дійсність.

Роки соціалістичного будівництва, роки першої п'ятирічки позначилися небувалим розквітом хімії. Виросли гіганти хімічної промисловості — Бобриковський і Березниківський хімкомбінати. Хібіногорськ займає третє у світі місце по видобутку фосфоритів. Нафтова промисловість СРСР посідає друге місце у світі. Кузбас і Донбас, що їм передавав велике майбутнє Менделєєв — пролетаріат СРСР перетворив на потужні технічно-передові промислові центри. Тільки більшовики могли так широко здійснити думку Менделєєва про завоювання Арктики і домоглися нечуваних перемог. „Хімічна промисловість повинна відограти в другій п'ятирічці найкрупнішу роль у технічній реконструкції. В період першої п'ятирічки заново утворено ряд галузей хімічної промисловості, як азотну, коксо-хімічну, аніло-фарбову, калійну, апатитову й ін. В другій п'ятирічці утворюється цілий ряд нових хімічних виробництв, як: хімічне перероблення вугілля, торфу і сланців, нові види фарбників, розгортається виробництво пластичних мас, синтетичного каучуку й ін. Виробництво мінерального добрива за п'ятиріччя має зрости в десять разів.“ (З доповіді тов. Молотова на XVII з'їзді).

Багато думок, розгорнутих Менделєєвим у його роботах, на здійснення яких були не здібні царські чиновники — були перейняті пролетаріатом СРСР, єдиним і талановитим спадкоємцем трудів великого вченого.

СЕРЕД КНИЖОК

ЛИСТ ДО АЛЕКСАНДРА ХАЗІНА

Твоя книга поезій „Норд-Ост“ вийшла наприкінці 1933 р. А на останньому аркушику її стоїть: „Здано до друку 25-І-32 р., підписано до друку 20-V-33 р.“ Отже, два роки тому ти здав до друку збірку поезій. Можливо (я в цьому цілком переконаний), що тепер ти відмовився б од багатьох поезій, вміщених у „Норд-Ості“. Але книжка вийшла. Отже, її треба розглядати такою, як вона є, роблячи поправку на твоє зростання, на твою теперішню творчість.

Можливо, що ти навіть і забув деякі свої поезії, вміщені в збірці. Важко ж пам'ятати поезії, написані чотири роки тому. Тож, розкрий свою збірку на дванадцятій сторінці, там, де вміщено поезію „Слово в прениях“.

Трохи декларативно: хто зна, може, ця декларативність і була доречною, ти усвідомлюєш—цілком правильно—своє місце в строю:

„... Но я вырос и знаю: на новых фронтах
нужна созревшая сила моя“...
„Мы тоже на фронте, мы тоже бойцы,
Мы тоже в победный разгон
Берем высокие сопки цифр
Вооруженным мозгом“.

Вони трохи загальні, ці слова, написані в третьому році першої п'ятирічки. Але їм не можна відмовити в чіткості, певності, емоційній насназі. Це, фактично, настанова твоєї книжки, чи мала бути настановою.

І в багатьох поезіях ти здійснюєш цю, поставлену перед собою настанову.

У поезії „Любовь“ ти ставиш перед собою проблему, що на той час стояла гостріше, ніж тепер—проблему особистого й колективного. І розв'язуєш її непогано. Нагадаю—тобі й читачам—цю поезію,

Поет навесні чекає подругу. Вона обіцяла прийти о восьмій. Але її нема. Він, звервоаний, чекає до дванадцятої. Її нема. Він іде додому й знаходить записку:

„Здорово, Саша!
Сегодня не буду,
с бригадой ночью на штурм итти нам...
Нужно пустить цеха Турбобуда,
так что пока!

Не сердчай
Валентина“

І ти не протиставляв своїй любові—ударництву Валентини:

„О, мой славный соперник,
мы разделим с тобой
Уделенную нам Валентиной любовь“.

(Хоч „уделенная любовь“—більше пасувала б до блоківського чи ахматівського лексикону).

„Мы ведь вместе
огромную силу любви
Отдаем штурмовому времени“.

Нарешті, твоя перша друкована річ—поема „Штамп“. Пам'ятаєш, як високо піднесла вуспівська критика цю поему. За словами критики виходило, ніби „Штамп“ і є мало не Магнітобуд літератури. Звичайно, таке захвалювання було малококорисним. Ти й сам тепер, взявши до рук поему, знайдеш там багато слабких місць, та й не тільки місць. Але в основному—це дуже потрібна поема, що багато корисного дала і ХЕМЗ'ові, і пролетарській літературі. Ти присвятив поему боротьбі за звільнення од економічної залежності від закордону й подав один із шляхів до цього—робітниче винахідництво. Щоправда, ти боротьбу винахідника Малова-Стільве дещо схематизував. Справа не в тому, чи треба „зашифрувати“ Стільве. Справа в тому, що треба було Малова типізувати, щоб у ньому впізнав, себе не тільки Стільве, а тисячі таких винахідників. Ти це усвідомлював, але не до кінця. З поеми дуже мало видно, що Малов—один із заводського колективу, що йому допоміг увесь робітничий колектив.

Але ти зумів показати навіть у недозрілій поемі, де саме криються коріння технічної заостеністості, технічного опортунізму. Ти непогано сказав:

„И на миг показалось
лицо инженера
Лицом атамана Зеленого“

Ти зробив спробу художньо відтворити провідне сталінське гасло: „Більшовики повинні опанувати техніку“.

Та тут починається ціла низка „але“.

1. Ти безапеляційно в слові „Від автора“ заявив:

„Поэтому —
я поднимаю строку,
Набухшую кровью событий
Без всякой лирической боли
в груди“...

Одя настанова „без усякого ліричного болю“ значно принизила ідейну вартість поеми. Згадай слова В. Сідорова — московського робітника-поета твого поетичного й життєвого віку, які (слова) він сказав про робітника:

„Но кроме своего завода
Он знал жену, детей, природу“...

Одя—хай трохи наївна—формула цілком правильна. Саме так треба показувати робітника. Ніколи ЦО партії „Правда“ або „Комуніст“ не показують живої людини, героя нашого часу, без того, щоб не показати і його індивідуальність, без того, щоб не показати, як він живе матеріально, чим він зайнятий поза заводом. Подивися на кіно-нарис „Більшовик“ про чистку Микити Ізотова. Він не обминає того, як живе матеріально тов. Ізотов, показує—цілком слушно—що по ударному, як герой працюючи в шахті, Ізотов не тільки приніс користь суспільству, а й підніс свій добробут. У твоїй поемі „Штамп“ цього немає. Не можна собі уявити, який є Малов, коли він вийде за заводські ворота. Тільки креслить. І це все...

2. Дуже добре, що ти знаєш техніку й передаєш свої знання в художніх образах, а не про гудки Турбобуду (де їх нема), та про трансмісії, що співають. Але ти тут дещо переборщуєш, засушуючи мову. Деякі місця, хоч би й промова голова БРИЗ'у, нічого б не втратили, коли б їх викласти прозою, вмістити як художній допис. А це зовсім не входить у завдання поезії. Вона бо має перед собою інші—не менш відповідальні—завдання.

Я знаю, що ти відповіси:—„Це було реакцією на безграмотні, халтурні, шкідливі й шкідницькі оди Кирилів Заїджих про індустрію. Це було реакцією на вишукану поетичну мову“. Правильно. Але ти цей засіб перетворюєш на метод. Особливо це виявилось в уривках з роману „Пятое условие“. (Про нього далі).

Та—повторюю—всі ці чималі, органічні хибі поеми, не затьмарять її великих позитивних якостей.

Але цього не можна сказати про „Участок 11“ про розділ „Саша“, вміщений у збірнику „Сверстник“—уривки з роману „Пятое условие“.

Ти свою учбу в конструктивістів, насамперед в Іллі Сельвінського, довів до краю, беручи не тільки формальні засоби Сельвінського, а й його магістральну тему—проблему інтелігента в країні Рад.

Для Сельвінського ця тема дійсно є органічна. Він ще року, здається, 1925-го винайшов формулу „Переходники“. Він писав, звертаючись до радянського оточення, по революції:

„Обдумайте нас, почините нам нервы,
И наладьте в ход, как любой завод“...

Йому вторив уже року 1929 Луговской:

„Возьми меня в переделку
И двинь грохоча вперед“.

Чи можеш ти й твоє покоління вважати себе за об'єкт революції, а не учасників її? Ні в якому разі!

Справді бо. Ти—читаєш це зрозуміє з твоїх творів, я це знаю—технік. Ти закінчив радянський технікум, перейшовши туди з радянської семирічки, потім пішов працювати на завод. Такий самий шлях проробили й тисячі таких, як ти. Чи актуальна для вас проблема перевиховання, переробки інтелігенції? Ні. На моє глибоке переконання, це підкреслила й партія. В проєкті статуту ВКП(б) пропонується ІТР, що працюють безпосередньо на виробництві, приймати за другу категорію, тобто як робітників з порівняно невеликим виробничим стажем. Ти й подібні тобі—зростали серед виробництва, а не прийшли до нього. Отже, дозволю собі висловити думку, що проблема переробки інтелігенції для тебе є не органічна, а нав'язана книжками, цілком літературницька проблема.

І зовсім неприємно і для тебе, і для читача знати, що пише Макєєву його батько з еміграції. Не це характеристичне навіть для процесу переробки інтелігенції старої формації, то більш для молодого інженера Одінцева.

Для художнього відтворення п'ятої сталінської умови характеристичне не показувати взаємовідносини між інженером Макєєвим та його батьком, що подався в еміграцію. Така тема була проблемою для попутиків на початку непу, а не в реконструктивний період. Макєєві батьки для нас мало цікаві, і ми про них згадуємо тільки тоді, коли вони зроблять чергову провокацію.

В уривку „Саша“ ти хотів показати інженера нової формації. Але знов таки через те, що ти мав на меті писати „без ліричного болю в грудях“—ти провалився. Не можна ж так об'єктивістично, трохи навіть грубовато-цинічно показувати молодого інженера, позитивний тип на виробництві. Можна це зрозуміти, коли Л. Первомайський в надрукованих у „Молодняку“ уривках з роману „Молодість Брата“ пише спокійним епічним тоном, зовсім не хвилюючись. Адже він пише про епоху, що для нас уже відстоялася. А ти пишеш про себе, про своїх ровесників, про сьогоднішнє, тобто про те, що сьогодні нас хвилює, цілком об'єктивістично.

Цей Саша в тебе—може це суб'єктивне враження—вийшов якимось „рубашкою-парнем“, що хоче злитися з робітничою масою, але це йому не завжди щастить. Все ж він тримає себе трохи, сказати б, „особнячком“, на одшибі. Він себе перед колективом не розкриває. Одне—Саша, яким його бачать усі—такий собі шибай-голова, — друге — Саша, що вперто правде над проєктом.

У невеличкій поезії, що не ввійшла у книгу, ти вжив вираз:

.... Настойчивая юность Дориана",
тобто Доріана Грея, махрового індивідуаліста, егоцентриста, що його вивів у фантасмагорич-

ному романі Оскар Уайльд. Це знов таки книжкова тема. Юність Доріана настирливою ніколи не була. Впертою, настирливою можна назвати молодість Брата, юність Микити Ізотова, яку він так просто й так переконливо показав у своїй книзі „Моя життя й робота“. Отже, ти повинен відмовитися від проблеми „Доріан Грей на радянському заводі“. Це не твоя проблема. Твоя справді така висока проблема: вперта юність Ізотова, вперта юність інженера-вченого Латишева, юність твого покоління.

Захопившись вивченням твоєї тематики, я нічого майже не сказав про твою поетику, про твої технічні засоби.

Насамперед, на тобі позначилися—особливо в „епічних“ творах—впливи Сельвінського з його інтелігентським „разноречьем“. Смішно було б ставити ставку виключно на Даля. Але і Далья потрібен. Ти занадто сушиш мову, мало уваги звертаєш на живу (не жаргонну) мову. Зовсім зайві,—просто так, хочеш не хочеш, блюзнірські—твої заримовані анкети, відомості тощо. Для чого це? Що воно дає? Це—не від поетичної сили, а від недостатніх поетичних засобів—хоч паршивеньке, та своє.

Я нічого не сказав про твої твори на оборонну тематику. Вони хибують на загальність.

Нашої живої готовості до оборони—грубо формулюючи—тсоавіахіму—майже не видно. Це також від хиб твого творчого методу.

Перечитую листа. Він дещо гострий. Але я вважаю, що мій обов'язок вказати тобі на те, що гальмує розвиток твоєї творчості, тим більше, що ти де в чому („Слово“ від автора в поемі „Штамп“, тощо) усвідомлюєш їх.

Я хочу закінчити цього листа твоїми хорошими рядками:

„Дайте руки, товарищи.
Строки идут на воскресник,
Мы идем на посты
Через гром освежающих гроз.

Так всегда закаляй
нашу молодость, дружбу и
песни
Молодой и мятущийся ветер—
норд-ост“.

„Молодой и мятущийся“, а не „без лирической боли“. „Молодость, дружба“, а не собача старість Макеевих. „Песни“, а не об'єктивістичний, засушений підхід до дійсності.

Привіт.

Арон Коппштейн.

ТВОРЧА НЕВДАЧА

Микола Шпак¹—початківець. „Наркому рапорт“—це перша збірка його поезій, написаних за роки 1929—1933, що становить певний підсумок чотирирічної поетичної роботи.

Збірка складається з тринадцяти віршів і тематичним спрямуванням претендує на поезію про Червону армію.

М. Шпак недавній червоноармієць, обізнаний з життям Червоної армії і його компетенція дозволяє широко й правдиво показати життя нашої Червоної армії, її бойову спроможність культурно-виховне значення, її непохитність в охороні кордонів Радянського Союзу, як органічну частину і доконечну передумову соціалістичного будівництва СРСР.

Та, на жаль, цього почесного завдання М. Шпак не виконав. Сьогоднішні досягнення Червоної армії й її героїчне минуле не знайшли свого ідейно-художнього відображення—М. Шпак розмінюється на декламаційність, тріскотню, фотографування дійсності (подекуди викривлене), описовість, поверхове трактування подій.

Вірш „Наркому рапорт“, що становить так би мовити, поетичну передмову, програму цілої збірки, рапорт про роботу поета-червоноармійця свідчить про недостатню озброєність поета, його художню та ідейну незрілість.

„Скінчився день

Мозолями долонь.

Над табором спітвіла синь акацій.

Під пісню стріву
військові молодо
І під гармоніку кінчають працю“.
(стор. 7)

Автор, почавши з мозолів, так і не сказав у вірші, над чим же справді працює частина, яку роботу вона кінчає. Мозолі на долонях ще не є показник ударної роботи і відданості соціалістичному будівництву. Козиряючи ними, автор виявив нерозуміння соціалістичної праці, де людина не віл, а творець, організатор виробничих процесів, „забув“, що в Радянському Союзі праця стала „справою честі, справою відваги й героїства“.

„Спочить.
Збороть набряклу сонь.
Щоб завтра свіжо стріть мету
у праці“.
(стор. 8).

Вийшло, що робота й мозолі—це тільки якийсь вступ до справжньої праці, трудова передумова, після яких лише можна „стріть мету у праці“, а не саму працю.

Перший розділ збірки „Маневри“ на п'ять віршів розкриває всю хибність творчого методу М. Шпака. „Всеохоплююча“ риторика затушовкує зміст. Говориться про все й ні про що, заумність і літературщина, урапатріотичні фрази, незграбно награні ради рими—і рими „зеленої“—правлять за самоцілю.

Образна система віршів не виростає з об'єктивної логіки дійсності, а притягнута за чуба для доказу якоїсь абстрактної ідеї.

¹ „Наркому рапорт“. Поезії. „Український Робітник“, 1933.

У вірші „Похід“, де подано маневри, читаємо:

„Здавалося сонце
І вітер, і ліс.
Вдягалися у куряву
Ядзавіс (?).
Разюче (?) повітря
солоне як піт.
Стискало легені,
мов діяв іприт“
(стор. 13).

І в тому ж самому вірші, забувши про „разюче повітря“ та „іприт“ продовжує:

„В веселих обличчях
в зірках на кашкетах
Написано було
червоним багнетом (?).
Багато із нас
не вернеться назад.
Та буде країна
зростатимов гроза“ (?)
(стор. 15)

Холоста канонада загальних фраз, порожня декламація з настановою на зовнішній ефект. Дешева високопарність наведених рядків, як і цілого розділу, аж ніяк не розкриває багатогранного змісту та тенденцій епохи. Подаючи похід, автор плутає події і не зважаючи на те, що військова частина йде лише на маневри, вигукує, що „багато із нас не вернеться назад“. Надуживання літературщиною, на зразок „написано червоним багнетом“ та „зростає мов гроза“, м'яко кажучи, недоречне.

Невміння поета охопити, виявити, глибоко осмислити соціальні явища дійсності в її різнобарвності, приводять його до потертих шаблонів, невиразних і незрозумілих засобів художнього оформлення матеріалу, до „високої філософії“, „багатозначущої символіки“.

Чим же іншим і можна пояснити такі мудрощі, як

„Вогонь і дим.
Життя й смерть.
У корчах день розбитий.
В житах стинає кулемет
Щербату (?) мужність (?) битих (?)
(Стор. 17)

Подаючи Червону армію й бандитів у бою, автор користується тими самими поетичними засобами: „біла навала бандитів“ (стор. 43), „бригади нашої навали“ (стор. 28). Ганяючись за „сильними словами“ для характеристики героїв Червоної армії, автор, подекуди, може й несвідомо часто зривається на пораженьчеські нотки „розбитих шляхів“, „дороги в кров“, „сконаті під гули артилерії“ і інш.
У вірші „В повітрі бій“, подаючи боротьбу літаків, поет констатує:

Бійців і літаків
змагалися сотні
„Червоної“ і „синьої“
теж флоти“.
(стор. 29).

І далі:

„І розпочався другий
інакший бій
Що очі подивом
в усіх з орбіт“ (Стор. 28).

Воно й справді „очі подивом“, коли таку поезію буде читати червоноармієць, робітник чя колгоспник. Прикрашуючи поганенькою публіцистикою, автор без сорому видає несерйозну, поверхову, легковажну писанину за поезію.

„Ми знаємо
Життя закон такий
Що переможуть
Лиш більшовики“ (Стор. 29).

Написано гучно, але це механістична догматика. Важко сказати, що то за такий закон і в чому його магічна сила. Покладатися на цей закон—реакційна, іделістична думка. Виходить, що запекла боротьба соціалістичної системи з капіталізмом передчасна і зайва справа, яку без ніякої боротьби за „законом“ розв'яже капіталістичний боженька.

Намагаючись подати соціалістичне будівництво в Радянському Союзі, порівняти дві системи господарювання—соціалістичну і капіталістичну, автор, не задумуючись, констатує:

„Лежить у підніжжя Дністра Бесарабія
Збита боярами,
сигуранцями зрізана.
І супроти
з риштованням в синяву блях
Йде країна Рад
з перегудами різними“
(стор. 56).

Що хотів сказати цими рядками зрозуміти важко, але ясно те, що тут немає ніякого показу соудбудівництва.

„Наркомун рапорт“—творча невдача Шпака і яскравий приклад для тих, що вважають, ніби актуальна тематика—це все для подолання відставання поезії. Збірка схематична, бліда, анкетно описова і позбавлена будьяких елементів узагальненого художнього образу. Автор поставився безвідповідально і до матеріалу і до читача.

У М. Шпака почувається любов до Червоної армії, але низький рівень поетичної культури, низька техніка впливають на ідейно-художній бік і не дозволяють показати внутрішнього життя Червоної армії. Настанови збірки, правильні у своїй основі, художньої реалізації не дістали. Тут маємо справу не з художнім показом живих людей, а з риторичними панегіриками, приправленими патетичними вигуками на адрес Червоної армії.

Моменти „дитячих хороб“, що на них така багата збірка, повинні ще раз нагадати Шпакові про потребу серйозної роботи над собою, про надбання ґрунтовних літературних знань.

Єдиний більш-менш пристойний вірш—це „Знімаю зірку на кашкеті“, помічений 1933 роком. У ньому правильно трактуються взаємодносини трудового і військового фронтів.

„Прощайте, любі друзі,
Не надовго—
Ми стрінемося у найближчих днях.
Турботи ваші—це мої,
Одна у нас дорога—
Життя гартуємо в боях“ (Стор. 58).

„Здаючи в цейгауз все“, залишаючи Червону армію, автор, розуміючи взаємовідносини фронтів, завжди готовий стати знову до лав Червоної армії, коли ворог спробує на нас напасті і цілком доречно заявляє:

„Знімаю зірку на кашкеті —
Все ж назавжди я червонцем залишусь“
(Стор. 59)

„Ти інженером підеш на завод,
ентузіастом.“

А я до фабрик хліба, що в полях.
Прощайте друзі літ вихрястих,
в найближчих днях“ (Стор. 60).

Цей вірш повинен бути дороговказом у дальшій роботі М. Шпака. У ньому, не вдаючись до фальшивої патетики, є намагання показати справжніх ентузіастів країни будованого соціалізму, ударників-колгоспників. Помітна деяка, хоч і недостатня робота і над технікою вірша. Щоб усією своєю творчістю включитися в практику соціалістичного будівництва, поет має ще багато читати, вчитися, працювати над переборенням абстрактної барабанщини, поверховості, схематизму, відмовитись від наївної дешеві символіки та алегоричності.

Авторові треба рішуче переглянути свій дотеперішній шлях, щоб, не повторюючи помилок, стати на шлях поглибленої учби та зростання.

В. Карий

З м і с т

	Стор.
П. Панч. Подарунок за розвідку. Вовчий хвіст. Дитячі оповідання	5
Г. Плоткін. Поема про Льонку Смагіна	13
М. Нагнибіда. Матерям. Поезія	15
Н. Рибак. Гармати жерлами на схід. Роман (продовження)	16
Л. Зимний. Про радість. Поезія	41
А. Авдєєнко. Я люблю. Роман (закінчення)	43
А. Кошштейн. Трамвай Павлівка — ХЕМЗ. Осінь тридцять третього року. Поезії	78
ЛЮДИ І СПРАВИ НАШИХ ДНІВ	
Є. Ратнер. Каюта політрука Пастухова. Нарис	80
КОМСОМОЛ НА МИСТЕЦЬКОМУ ФРОНТІ	
М. Крицевий. XVII з'їзд ВКП(б) та завдання радянської літератури. Стаття	85
І. Кулик. Боротьба з націоналізмом в українській художній літературі. Доповідь	96
НАУКА й ТЕХНІКА	
М. Ляшенко. Д. І. Менделєєв. До 100-річчя з дня народження. Стаття	112
СЕРЕД КНИЖОК	
А. Кошштейн. Лист до Ол. Хазіна	123
В. Карий. Творча невдача	125

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
 БІБЛІОТЕКА 314

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ на 1934 рік „МОЛОДНЯК“

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ (ОРГАН ЦИ ЛКСМУ)

Виходить за редакцією: М. НОВАЛЬЧУКА, О. КОР-
НІЙЧУКА, Л. ПЕРВОМАЙСЬКОГО (заст. редактора),
А. ПУЛЬСОНА, Г. РАШМІДІЛОВА (відпов. редактор),
П. УСЕНКА.

„МОЛОДНЯК“ знайомить з кращими зразками художньої
літератури радянськ. України, народів СРСР
та творами пролетарських письменників закордону, вису-
ває нові надри радянських письменників;

„МОЛОДНЯК“ веде боротьбу проти великодержавного
шовінізму та місцевого українського націо-
налізму, як головної небезпеки, і виховує молодь в дусі
ленінського інтернаціоналізму;

„МОЛОДНЯК“ показує досягнення соціалістичн. будівниц-
тва, ударників заводів, колгоспів та РНКА;

„МОЛОДНЯК“ висвітлює найактуальніші питання політич-
ного й культурного життя та комсомоль-
ської роботи;

„МОЛОДНЯК“ знайомить з останніми досягненнями науки
й техніки, допомагає опанувати техніку та
поширити свій загальнокультурний розвиток;

„МОЛОДНЯК“ подає найширшу інформацію з усіх галузей
національно-культурного будівництва, літе-
ратури, театру, кіно, фізкультури;

„МОЛОДНЯК“ виходить 1934 року збільшеним розміром
(8 друк. аркушів номер), ілюстрований
репродукціями з картин кращих художників СРСР.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ УСІ ПОЧТОВІ ФІЛІЇ ТА ЛИСТОНОШІ.

ПЕРЕДПЛАТНА ЦІНА на рік—24 крб., на 6 міс.—12 крб., на 3 міс.—
6 крб. Окремий номер—2 крб.

ЗМІСТ ЖУРНАЛА „МОЛОДНЯК“ № 4

ПРОЗА: Н. Рибак — Гармати жерлами на схід, роман; Й. Фельд-
ман — Виїжджали з колгоспу, оповідання; Д. Вишнев-
ський — Кінець історії, оповідання. ПОЕЗІЇ: К. Герасименка,
Л. Дмитерка, С. Воскресенська. НАРИСИ: В. Мишка. КРИ-
ТИКА: О. Гренер, В. Карий, К. Кушніренко. ПЕРЕДЗІДІВ-
СЬКА ТРИБУНА: Д. Вишневський, В. Собно, С. Борзенко,
А. Копштейн, В. Мисик, І. Муратов.